

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Bakalářská práce

Jana Cenigová

Přestrojení v komediích o lásce u Marivauxe

Disguise in Marivaux's comedies about love

Praha 2013

doc. PhDr. Václav Jamek

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 9. července 2013

.....
Jana Cenigová

Poděkování

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování doc. PhDr. Václavu Jamkovi za jeho cenné rady a věcné připomínky při vedení mé bakalářské práce.

Abstrakt

Tématem bakalářské práce je analýza motivu přestrojení v komediích o lásce francouzského spisovatele Pierra Carleta de Chamblaina de Marivaux. Úvodní část práce pojednává o historicko-literárním kontextu, o divadelních společnostech a dramaticích v 18. století. Další část je věnována Marivauxovu životu a jeho literární tvorbě. Z literární tvorby je zmíněna jak tvorba dramatická, tak i románová a esejistická. Hlavní část práce je věnována analýze šesti vybraných komedií o lásce a jedné ideové komedii, kde je rozebrán zejména motiv přestrojení. Analýzu doprovázejí důležité ukázky z jednotlivých komedií. Závěrem bakalářská práce synteticky shrnuje poznatky na základě vybraného dramatického díla. Dále se zaměřuje na dílčí motivy, jako jsou postavy sluhů, ženské hrdinky a vyznání lásky. Následuje charakteristika Marivauxova pojetí lásky a jeho milostného dialogu.

Klíčová slova: přestrojení, komedie o lásce, citová dialektika

Abstract

The topic of the thesis is an analysis of a motif of disguise in the comedies about love from the French writer Pierre Carlet de Chamblain de Marivaux. The introduction part treats the historical and literal context, the theatre companies and the dramatics in the 18th century. The next part is concerned to Marivaux's life and his literal creation. From the literal creation, it is described his dramatic, romantic and essayistic creation. The main part is concerned to the analysis of six comedies about love and one comedy of idea, where the motif of disguise is especially analyzed. The analysis accompanies the important extracts of every comedy. At the end the thesis synthetically summarizes the pieces of knowledge from the dramatic work and this part is also concerned to partial motifs by chosen literal corpus, as the characters of servants, the women's heroes and the confessions of love. It follows the characteristic of Marivaux's conception of love and his love dialogue.

Key words: disguise, comedies about love, sentimental dialectics

Obsah

1	Úvod.....	7
2	Historický kontext – od Ludvíka XIV. k Ludvíkovi XV.....	8
3	Literární a kulturní kontext: Osvícenství ve Francii.....	10
3.1	Staří a moderní	10
3.2	Divadelní společnosti	11
3.3	Dramatická tvorba 18. století	12
4	Pierra Carlet de Chamblain de Marivaux: život	15
5	Marivauxova literární tvorba	18
5.1	Romány	18
5.1.1	Nejslavnější romány: <i>Marianin život</i> a <i>Zbohatlý venkovan</i>	18
5.2	Eseje a úvahy.....	20
5.3	Dramatická tvorba.....	21
6	Přestrojení v komediích o lásce	23
6.1	<i>Spravedlivý a obezřetný otec</i>	23
6.1.1	Analýza	24
6.2	<i>Dvojitá nestálost</i>	25
6.2.1	Analýza	26
6.3	<i>Falešná společnost</i>	27
6.3.1	Analýza	28
6.4	<i>Hra lásky a náhody</i>	31
6.4.1	Analýza	32
6.5	<i>Zkouška</i>	34
6.5.1	Analýza	34
6.6	<i>Věrná žena</i>	35
6.6.1	Analýza	36
6.7	Sluhové a jejich úloha při přestrojení.....	36
7	Jiné využití motivu přestrojení: <i>Ostrov otroků</i>	38
7.1	Analýza	38

8	Láska u Marivauxe.....	40
8.1	„Marivaudage“	41
8.2	Marivauxovy hrdinky a jejich milostná vyznání.....	41
9	Závěr	43
10	Résumé.....	45
11	Seznam použité literatury	48
12	Seznam obrázků.....	49
13	Přílohy.....	50

1 Úvod

Tématem bakalářské práce je přestrojení v komediích o lásce francouzského spisovatele Pierra Carleta de Chamblaina de Marivauxe. Hlavním cílem práce je analýza motivu přestrojení ve vybraných komediích. Mezi dílčí cíle patří vystižení autorova pojetí lásky, dále charakteristika zvláštního milostného jazyka a také popis úlohy sluhů.

První část práce pojedná o důležitých historických a literárních událostech, které se udály během Marivauxova života. Pozornost je následně zaměřena na divadelní svět v Paříži, zejména na francouzskou a italskou divadelní společnost. Poté následuje stručný popis tvorby dalších dramatiků, jež se prosadili v 18. století. Další část práce se zabývá osobností Pierra Carleta de Chamblaina de Marivauxe a významnými událostmi jeho života. V této části je také charakterizována jeho literární tvorba. Marivaux se neomezoval jen na dramatickou tvorbu, ale věnoval se i psaní románů, také psal různé úvahy či eseje. Následující část bakalářské práce se důkladně zabývá sedmi vybranými komedii, ve kterých je rozebrán především motiv přestrojení. Jedná se o šest komedií o lásce a jednu ideovou komedii. Na základě těchto komedií jsou analyzovány postavy sluhů, poté Marivauxovo pojetí lásky a styl jeho milostného dialogu. Závěrem práce synteticky shrne poznatky z vybraného dramatického díla. Bakalářská práce je rozčleněna do třinácti kapitol.

Hlavní literatura, ze které jsem čerpala, byla kniha *Lire Marivaux* – Claude Roy, společně s knihou *Marivaux par lui-même* – Paul Gazagne. Tyto dvě knihy mi vyhovovaly především stylem, jakým jsou napsány, a také tím, že obě knihy obsahují i zajímavé události z Marivauxova života. Jako doplňující literatura mi posloužila kniha *Marivaux, La Double inconstance* – Stéphane Guinoiseau, která kromě důkladného popisu komedie *Dvojitá nestálost*, pojednává i o základních tématech Marivauxovy dramatické tvorby.

Jako omezení své práce bych uvedla nevelké množství literatury o Marivauxovi dostupné v České republice.

2 Historický kontext – od Ludvíka XIV. k Ludvíkovi XV.

Vláda Ludvíka XIV. (1643-1715) je považována za období největší slávy francouzské monarchie: v Evropě byla Francie hegemonem jak politickým, tak i vojenským a kulturním. Ludvíkovo dvaasedmdesát let dlouhé panování se odráží ve slávě královského sídla ve Versailles, jež mělo vyjadřovat královo postavení nejmocnějšího vladaře Evropy. Jeho věhlasné činy a výboje daly Francii Lille, Besançon a Štrasburk, nicméně posledních třicet let Ludvíkovy vlády bylo ve znamení úpadku: odvoláním ediktu nantského v roce 1685 Francie ztratila tisíce uznávaných protestantských obchodníků a řemeslníků; kruté mrazy roku 1709 vedly k obrovským hladomorům a na území království propukaly regionální epidemie. Stárnoucí král Slunce se pod vlivem paní de Maintenon stával čím dál zbožnějším, během posledních let jeho vlády tak ve společnosti docházelo k utužování náboženství. Velkolepá stavba ve Versailles a některá nepřiliš úspěšná válečná tažení vedly k postupnému zadlužování Francie, jež pocítili především Ludvíkovi nástupci.

Po smrti Ludvíka XIV. následovalo období regentství vévody Filipa II. Orleánského (1715-1723). Pro společnost této doby bylo charakteristické určité uvolnění mravů, jež následovalo po posledních chmurných letech panování krále Slunce. Nejvyšším cílem vévody Orleánského bylo zlikvidování státního dluhu, a proto vložil důvěru do skotského finančníka Johna Lawa. Law založil v roce 1716 Všeobecnou banku (Banque générale), která začala tisknout vlastní papírové bankovky. Těmito bankovkami museli všichni poddaní platit daně a různé poplatky, a tak se rychle dostaly do oběhu. Law tvrdil, že v bohaté společnosti je oběh peněz rychlý, zatímco v chudé společnosti obíhají peníze pomalu: z toho nesprávně usoudil, že postačí vydat velké množství i nekrytého oběživa, oběh peněz se zrychlí a společnost tak zbohatne. Law také založil Západoindickou společnost (Compagnie Perpétuelle des Indes) a její akcie prodával se slibem velkého zisku. Velké množství nekrytých peněz v oběhu začalo zvyšovat inflaci, došlo k vzrůstu ceny spotřebního zboží a tehdy už Královská banka (Banque royale) i Západoindická společnost zkrachovaly.

Během vlády Ludvíka XV. (1715-1774) vzrůstala francouzsko-anglická rivalita. Koloniální spory v Severní Americe skončily během sedmileté války (1756-1763) vítězstvím Anglie na moři: Francie si zachovala ostrovy v Karibském moři, Antily, ale přišla o své kanadské državy a o přední Indii. I další války finančně vyčerpávaly Francii, která postupně ztratila svou hegemonii v kontinentální Evropě. Francouzská monarchie byla až dotud, zejména za vlády Ludvíka XIV., nedostižným vzorem pro jiné panovníky, nyní se jím stala Anglie. Osmnácté století bylo pro Francii i obdobím hospodářského rozvoje, a to v oblasti

zemědělství, řemesel a obchodu; území francouzské monarchie se rozšířilo o Korsiku. Francie byla v této době stavovskou společností tvořenou duchovenstvem, šlechtou a třetím stavem. Mezi příslušníky neprivilegované části populace vzrůstala nedůvěra v panovníka a monarchii: nespokojenost třetího stavu s daňovým zatížením postupně vedla k touze po vytvoření nové spravedlivější společnosti a k Velké francouzské revoluci.

3 Literární a kulturní kontext: Osvícenství ve Francii

Osmnácté století ve Francii je stoletím osvícenství. Osvícenství je myšlenkový a filozofický směr, který zdůrazňuje kritickou úlohu rozumu. Člověk – občan je považován za svobodné individuum, jehož jediným zdrojem poznání je zkušenost. Osvícenci věřili v přirozený řád světa a ve schopnost vědy odhalit jeho chod bez opory v teologii, tak jako například hrabě Buffon ve svém díle *Přírodní dějiny* (Histoire naturelle). Objevil se pojem takzvaného „přirozeného“ náboženství (deismu) odmítajícího církevní dogmata, jež nemohou být racionálně objasněna. Podle deistů je úloha Boha, „Velkého hodináře“, jen praktická: stvořil svět, ale dále do něho aktivně nezasahuje.

Francouzský jazyk se již během vlády krále Slunce stal diplomatickým jazykem, a tak se jazyk i francouzská kultura během 18. století šířily do celé Evropy. Přesto francouzští literáti a filozofové hledali své vzory často v Anglii. Pro propagaci nových osvícenských myšlenek byly důležité salóny a kavárny, kde se odehrávaly různé literární, umělecké, politické či filozofické debaty. Mezi salóny můžeme zmínit například salón paní de Lambert nebo vévodkyně de Maine, a známé byly také kavárny „Café Procope“ nebo „Café de la Régence“.

Hlavní představitelé osvícenského myšlení vyjadřovali ve svých dílech myšlenku všeobecného pokroku, kladli důraz na svobodu jedince a kritizovali politickou moc a náboženství. V jejich tvorbě docházelo k prostupování literatury a filozofie. Literaturu 18. století netvoří jen díla osvícenských spisovatelů. Vývojem v tomto období prošlo dramatické umění i próza, méně už poezie, jejíž nový rozvoj přijde až s koncem století. Vývoj dramatické tvorby je podrobněji rozebrán v kapitole 3.3. V próze došlo k rozkvětu povídky a především románu: autoři se v těchto literárních žánrech zaměřovali na politická či společenská témata, ale často psali také romány popisující poutavá dobrodružství. Hlavně v druhé polovině století autoři psali romány libertinské, líčící volnost mravů, a romány raně romantické. Lyrická básnická díla konce století předznamenaly romantismus.

3.1 Staří a moderní

Spor starých a moderních se odehrál na přelomu 17. a 18. století ve dvou fázích. V druhé polovině 17. století převládal mezi některými literáty názor, že i v oblasti umění je možný pokrok a že tvorba nejlepších soudobých spisovatelů, zvláště v období vlády Ludvíka XIV., může předčit tvorbu antickou, ve které autoři předtím spatřovali nepřekonatelné vzory. Předmětem sporu byla otázka, je-li taková myšlenka přijatelná. Podnětem k vyvolání sporu se stala óda *Století Ludvíka Velikého* (1687, Le Siècle de Louis le Grand) Charlese Perraulta. „Moderní“ Perrault v ní srovnával autory 17. století s těmi antickými, také zastával myšlenku

pokroku v umění. A proto podle něho moderní může a musí nakonec předčít staré (tj. antické). Naproti tomu Nicolas Boileau byl zastáncem nepřekonatelnosti antického umění. Boileau nakonec uznal, že například v dramatu moderní básníci předstihli antické vzory, a tak spor skončil smírem.

Druhou fází sporu vyvolaly překlady Homérovy *Iliady*, jež ve Francii existovaly dva. Autorkou prvního překladu z roku 1699 byla Anne Lefèvre-Dacierová, která se při překladu věrně držela originálu a zachovávala veršové uspořádání eposu. Zatímco druhý překlad, který vzniknul v roce 1714 a jehož autorem byl Antoine Houdar de La Motte, byl vlastně jen volným převyprávěním v próze. To pobouřilo jak paní Dacierovou, tak i další zastánce antického umění. Výsledek sporu vyzněl v neprospěch antiky. I přes myšlenku pokroku, kterou moderní klasicističtí autoři vyznávali, zůstalo 18. století v některých směrech věrné právě klasicismu.

3.2 Divadelní společnosti

Nejznámější francouzská divadelní společnost Comédie-française (Théâtre-français) vznikla roku 1680 na příkaz krále Ludvíka XIV. sloučením dvou uměleckých souborů: divadelní skupiny z „Hôtel de Bourgogne“ a z „Hôtel de Guénégaud“. Od roku 1687 tento nově vzniklý umělecký soubor sídlil v budově míčovny (Jeu de paume de l'Étoile) v ulici „rue des Fossés-Saint-Germain“ (dnes „rue de l'Ancienne-Comédie“) přímo naproti „Café Procope“. Comédie-française byla první divadelní společností, která dostala povolení od krále inscenovat své hry ve francouzštině. Její repertoár tvořily zejména klasicistní tragédie a komedie o pěti dějstvích. Comédie-française byla spolu s pařížskou operou „Académie royale de musique et de danse“ považována za prestižnější společnost: úspěšné uvedení hry, tak pro dramatika znamenalo jistý úspěch a slávu. Od roku 1799 Comédie-française sídlí v Královském paláci (Palais Royal).

Italští umělci se ve Francii objevili již v 16. století, ale až v roce 1660 se zde usadili trvale. Comédie-italienne (Théâtre-italien) od roku 1680 sídlila v Burgundském paláci. Italská „commedia dell'arte“ se stala u francouzského obecnstva velmi oblíbenou a herci se svými inscenacemi slavili velké úspěchy. Poté se však na Comédie-italienne snesla kritika za to, že její herci se při představeních projevovali neslušně a drze. Vrchol nastal v roce 1697 při uvedení hry *Falešná cudnost* (La Fausse Prude), která byla jednoznačně namířena proti paní de Maintenon, milence a posléze manželce, krále Ludvíka XIV. Král Itálie vykázal z království a všechna dramatická díla se tak kvůli skandálu s *Falešnou cudností* ocitly pod

královskou kontrolou až do roku 1790. Od roku 1706 byla všechna představení hrána pod dozorem policejních důstojníků.

Italské umělce dal v roce 1716, rok po smrti Ludvíka XIV., povolát zpět vévoda Orleánský. Návrat italské divadelní společnosti znamenal pro Comédie-française samozřejmě obnovení konkurence. Divadelní inscenace italských umělců probíhaly nejprve celé v italštině, postupně herci začali přidávat francouzská slova a nakonec hráli celé hry ve francouzštině. To se ale nelíbilo hercům Comédie-française, protože hrát hry ve francouzském jazyce bylo jejich výsadní právo. I přes výslovný nesouhlas francouzských herců získala Comédie-italienne nakonec podobný status jako oni.

Další vývoj inscenací Comédie-italienne spočíval především v postupném upouštění od prvků typických pro „commedii dell’arte“ – pantomima, akrobacie, „lazzi“ (tj. krátká improvizovaná komická scénka) a používání masek. Díky Marivauxovým hrám, které pro ně psal od roku 1720, se jejich hra stala více duchaplnou a vytříbenou, ale hlavně již nebyla založená na improvizaci. Francouzští herci byli často kritizováni pro statičnost a umělý monotónní přednes, zatímco představení italských herců byla dynamičtější a přirozenější. Jejich inscenace byly založeny na pohybech, mimice a na expresivních gestech. Comédie-italienne se nebála spolupracovat s mladými neznámými dramatiky, a tak nabízela širší a rozmanitější repertoár. Italští herci byli často dlouholetými přáteli, a možná i proto byla jejich souhra na jevišti snadnější. Marivaux se po celý svůj aktivní život kvůli prestiži sice snažil uspět i u francouzské společnosti, ale většinou byly jeho pokusy marné. Kdyby uspěl u Comédie-française, možná by se tak byl stal slavnějším a bohatším.

V Paříži existovala dále neoficiální „divadla na tržnici“ (théâtres de la foire), jejichž představení probíhaly na volném ohraničeném prostranství. Tato divadla se dlouhou dobu potýkala s různými zákazy. Jejich představení nesměla být kvůli opeře doprovázena hudbou, kvůli Comédie-française herci nesměli používat dialogy a kvůli Italům nesměli dělat pantomimu. Všechny divadelní společnosti viděly v těchto divadlech konkurenci, ale nakonec se i divadla na tržnici stala oficiálními – Komická opera (Opéra comique). V roce 1762 se Komická opera stala součástí Comédie-italienne.

3.3 Dramatická tvorba 18. století

Sláva tragédie v 17. století přenesla do století následujícího touhu stále uplatňovat klasicistní pravidla. Tento dramatický žánr tak neprošel výrazným rozvojem, i přestože se někteří dramatici o jeho oživení pokoušeli. Dále je nutné podotknout, že inscenace tragédií byly i přes jejich částečnou ustrnulost většinou úspěšné. Autoři komedií se v duchu molièrovské tradice

snažili o větší inovace divadelní tvorby. Dramatici tvořili hry satirické, ironické, s moralizujícím podtextem; dále se také zaměřovali na analýzu psychologických momentů – tak jako se Marivaux s oblibou zaměřoval na momenty předcházející zrod lásky. Divadlo 18. století přineslo i nové žánry nacházející se na pomezí komedie a tragédie – „slzavou komedii“ a „měšťanské drama“.

Než se Jean-François Regnard (1655-1710) začal věnovat dramatické tvorbě, sepsal několik cestopisů popisujících rozličná dobrodružství na jeho cestách po světě. Jako dramatik Regnard nejprve sedm let úspěšně spolupracoval s italskými umělci, nicméně jeho nejslavnější komedie *Hráč* (1696, *Le Joueur*) a *Univerzální dědic* (1708, *Le Légataire universel*) byly uvedeny v Comédie-française. Regnard nepřikládal důležitost propracování charakterů, soustředil se na žertovnou stránku komedií – a to je na jeho díle oceňováno nejvíce. Menšími autory komedií byli Dufresny (1648-1725), Dancourt (1661-1725), Destouches (1680-1754) a Alexis Piron (1689-1773).

Romanopisec a dramatik Alain-René Lesage (1668-1747) je autorem komedií *Crispin sokem svého pána* (1707, *Crispin rival de son maître*) a *Turcaret* (1709, *Turcaret*). V *Turcaretovi* Lesage zdařile zachytil zkorumpovaný svět výběřčích daní a vytvořil tak „typ“ finančníka. Lesage se z neznámého důvodu pohádal s herci z Comédie-française, kde dotud uváděl své komedie, a tak své další hry psal už jen pro lidovou scénu „divadla na tržnici“.

Prosper Jolyot de Crébillon (1674-1762) je autorem devíti tragédií, z nichž nejznámější je *Rhadamiste a Zénobie* (1711, *Rhadamiste et Zénobie*). Crébillonův styl je popisován jako expresivní a energický: šokující scény nejsou líčeny v „récits“ dle klasicistních předpisů o „bienséances“, ale jsou zobrazovány přímo na scéně.

Voltaire (1694-1778) v roce 1718 úspěšně debutoval na uměleckém poli Comédie-française s tragédií *Oidipus* (Œdipe). Byl plodným autorem téměř ve všech literárních sférách: psal básně, filozofická i historická díla. Jako dramatik během šedesáti let sepsal sedmadvacet tragédií a také několik komedií. V tragédiích zůstal, tak jako autoři v období klasicismu, věrný dodržování tří jednot (tj. místa, času a děje) a alexandrinu. Voltaire se snažil o určité oživení tragického žánru: inspiroval se anglickým divadlem, což je patrné například v tragédii *Caesarova smrt* (1736, *La Mort de César*), jež pravděpodobně vznikla inspirací Shakespearovým dramatem *Julius Caesar* (1623, *Jules César*). Jeho dalším přínosem bylo, že náměty pro své tragédie hledal i v národní historii. Mezi jeho nejznámější tragédie patří *Zaira* (1732, *Zaïre*), *Marnotratný syn* (1736, *L'Enfant prodigue*), *Mohamed* (1738,

Mahomet), *Meropa* (1743, *Mérope*). Voltairovy komedie jsou označovány jako špatné, nejzdařilejší z nich je *Nanine* (1749, *Nanine*).

Ke konci první poloviny 18. století pronikl do francouzského divadla sentimentalismus. V dramatu se stal jeho hlavním představitelem Pierre Claude Nivelles de la Chaussée (1692-1754), jenž vytvořil nový žánr ocitající se na hranici mezi komedií a tragédií: „slzavou komedii“. Tento dramatický žánr se obrací na city diváka, má sice vážný děj, ale šťastný konec. Mistrovským dílem tohoto autora je hra *Mélanide* (1741, *Mélanide*).

Romanopisec, filozof a dramatik Denis Diderot (1713-1784) je tvůrcem takzvané „měšťanské komedie“. Svoje představy o tom, jak má tento žánr vypadat, popsal v *Rozpravě o dramatickém básnictví* (1758, *Discours sur la poésie dramatique*). Toto divadlo má zobrazovat každodenní život obyčejných lidí a má předvádět konkrétně určené postavy v konkrétním společenském prostředí, nikoli obecné charaktery. V *Hereckém paradoxu* (1778, *Paradoxe sur le comédien*) zmiňuje vlastnosti, které by měl správný herec mít. U dobrého herce by mělo dojít k vnitřnímu „rozdvojení“, což znamená, že herec nehraje sám sebe, ale musí ze sebe umět vystoupit a jiné charaktery napodobit „zvnějšku“. Mezi Diderotovi nejznámější komedie patří *Nemanželský syn* (1757, *Fils naturel*) a *Otec rodiny* (1758, *Père de famille*) – ačkoli se Diderot zasazoval za měšťanské drama, jeho hry nepřekračují rámec „slzavé komedie“.

Michel-Jean Sedaine (1719-1797), autor operních libret a dramatik, se proslavil v šestačtyřiceti letech hrou, „vážnou komedií“ po vzoru měšťanského dramatu, *Bezděčný filozof* (1765, *Le Philosophe sans le savoir*), která byla uvedena v Comédie-française. Sedaine spolupracoval také s Komickou operou.

Pierre Caron de Beaumarchais (1732-1799) je známý zejména jako autor trilogie o Figarovi – *Lazebník sevillský* (1775, *Le Barbier de Séville*), *Figarova svatba* (1784, *Le Mariage de Figaro*) a *Provinilá matka* (1792, *La Mère coupable*). V těchto komediích je patrná Beaumarchaisova kritika vůči aristokracii, zejména v druhé vystupuje, pomocí sluhy Figara, proti privilegiím šlechty a společenské nerovnosti. Beaumarchais je díky umění postavit zápletku a živému stylu označován jako zakladatel moderní komedie.

4 **Pierra Carlet de Chamblain de Marivaux: život**

Marivaux se narodil 4. února 1688 v Paříži a zřejmě zde prožil část svého dětství. Jeho matkou byla Marie Bulletová, sestra královského architekta Pierra Bulleta. Jeho otec Nicolas Carlet pracoval jako státní úředník v Normandii do roku 1698. V téže roce se rodina Carletových přestěhovala do Riomu ve Francouzském středohoří a poté do Limoges, kde byl Nicolas Carlet jmenován správcem a posléze ředitelem mincovny. Marivaux tak období dospívání prožil na venkově.

Roku 1712 se Marivaux natrvalo usadil v Paříži a začal zde studovat práva, studií několikrát zanechal: dokončil je až v roce 1721, ale jako právník nikdy nepracoval. V Paříži se seznámil s „moderními“, filozofem Fontenellem (1657-1757) a také s Houdarem de La Mottem (1672-1731). Teoretik Houdar de La Motte byl dramatikem, libretistou a prozaikem. Jeho volný překlad *Iliady* se stal podnětem k rozpoutání druhého sporu starých a moderních. Houdar de La Motte zastával názor, že rým není v dramatické tvorbě nezbytný: svou teorii podpořil napsáním dvou verzí tragédie *Oidipus* (1726, *Œdipe*), z nichž jedna byla veršovaná a druhá napsaná v próze. Jeho názory ovlivnily rozvoj divadelní estetiky v 18. století. Také Fontenelle byl libretistou a dramatikem, ale především byl autorem esejí, ve kterých kritizoval náboženské nauky a zdůrazňoval jejich neslučitelnost s přírodními vědami. Marivaux se tak pod jejich vlivem stal stoupencem „moderních“.

Jako téměř třicetiletý se Marivaux v roce 1717 oženil s Colombe Bologne, která pocházela ze zámožné rodiny v městě Sens. Marivaux se v této době potýkal s finančními problémy, a tak tento sňatek možná uzavřel i z materiálních důvodů. Všichni Colombiny příbuzní patřili k buržoazii, byli to vysocí úředníci či finančníci. Po šesti letech manželství Colombe zemřela a Marivaux zůstal sám s jedinou dcerou Colombe-Prospère.

V roce 1720 se Marivaux stal jednou z obětí Lawova bankrotu. I vinou této špatné investice Marivaux posléze nikdy nežil v blahobytu. Je důležité zmínit, že zbohatnout jako dramatik v 18. století nebylo snadné. Při premiéře představení získával autor přibližně desetinu ze zisku společnosti (podle počtu dějství). Ale pokud po dalších dvou inscenacích zisk klesl pod hranici určenou divadlem, hra automaticky připadla divadelní společnosti a autor již tak neměl na peníze žádný nárok. V této době nebylo výjimkou, když se hra hrála jen jednou.

Během let 1720-1746 Marivaux prožíval střídavě divadelní úspěchy i neúspěchy a na živobytí si tak vydělával hlavně psaním úvah a esejí, které vycházely v týdeníku *Mercure de France*. Marivauxova esejistická tvorba je popsána v kapitole 5.2. Marivaux většinu svých

divadelních úspěchů získal při spolupráci s Comédie-italienne, kde se seznámil s herečkou Silvii, jež ho okouzila. Dopis od Marivauxe Silvii, který se zachoval, nasvědčuje tomu, že jejich vztah nebyl čistě přátelský: *Ale abych vaším krutostem vystavil své srdce! Jsem vpravdě váš ponížený služebník.*¹ Marivaux byl v této době už vdovcem, Silvia byla vdaná. Tato nemožná láska ho nejspíš inspirovala k vytvoření nejslavnějších komedií, které psal právě pro ni.

V roce 1743 byl Marivaux zvolen členem Francouzské akademie, protikandidát byl Voltaire, který Marivauxovu tvorbu často kritizoval: *Vyčítám mu [...], že příliš podrobně popisuje vášně a že někdy nepostihne cestu srdce, jelikož se zaměřuje na cesty příliš postranní.*² Marivaux musel za svého života čelit i jiným kritikám, například markýz d'Argens označil jeho tvorbu za jednotvárnou: *Ze všech autorů, kteří psali pro Théâtre-Italien, nenacházím žádného tak hodnotného jako je pan de Marivaux. [...] ale v jeho hrách, jinak velmi hezkých a zábavných, je jedna chyba, a to, že by se téměř všechny mohly jmenovat Překvapení z lásky.*³ Soudobí autoři Marivauxovi dále vyčítali, že jeho styl dialogu je nepřirozený a vyumělkovaný – „marivaudage“. Pojem „marivaudage“ je rozebrán v kapitole 8.1. Marivaux si samozřejmě našel i své příznivce, třebaže anonymní: neznámý autor se o něm zmínil v díle *Čtvrt hodina jedné hezké ženy* (1753, Quart d'heure d'une jolie femme): *Vždy jsem se díval na pana de Marivauxe jako na Racina komického divadla; schopný porozumět nepostižitelným pocitům duše, šťastný je rozvíjet. Nikdo se lépe nevyznal v metafyzice srdce, ani lépe nenačrtnul lidskost.*⁴

Okolo roku 1740 se Marivauxova dcera Colombe-Prospère rozhodla, že zbytek svého života stráví v klášteře. I přes nesouhlas otce se tak roku 1745 stala jeptiškou. Marivaux se už

¹ Mais qu'à vos cruautés j'aille exposer mon coeur ! Je suis en vérité votre humble serviteur. In : ROY, Claude. *Lire Marivaux*. Paříž: Seuil, 1947, s. 45.

² Je lui reprocherai [...] de trop détailler les passions et de manquer quelquefois le chemin du cœur, en prenant des routes un peu trop détournées. In : BOUTY, Michel. *Les Fausses confidences*. Évreux: Hérissé, 2009, s. 133.

³ De tous les auteurs qui ont écrit pour le Théâtre-Italien, je n'en trouve point qui soit aussi estimable que M. de Marivaux. [...] mais il y a dans ses pièces, d'ailleurs très jolies et très amusantes, un défaut, c'est qu'elles pourraient presque toutes être appelées *La Surprise de l'amour*. In : BOUTY, Michel. *Les Fausses confidences*. Évreux: Hérissé, 2009, s. 133.

⁴ J'ai toujours regardé M. de Marivaux comme le Racine du théâtre comique; habile à saisir les sensations imperceptibles de l'âme, heureux à les développer. Personne n'a mieux connu la métaphysique du cœur, ni mieux peint l'humanité. In : BOUTY, Michel. *Les Fausses confidences*. Évreux: Hérissé, 2009, s. 134.

znovu neoženil. Když mu bylo okolo padesáti let, navázal známost s Angélique-Gabrielle Anquetin de la Chapelle Saint-Jean a zůstal s ní až do konce života. Zemřel po dlouhé nemoci 12. února 1763 ve věku pětasedmdesáti let.

Louis-Michel Van Loo je autorem jediného Marivauxova portrétu (viz Obrázek 1 Marivauxův portrét). Marivaux byl člověk citlivý a upřímný. Na portrétu můžeme sledovat jeho inteligentní pohled a úzké rty tvořící lehce zklamany úsměv.

5 Marivauxova literární tvorba

V osmnácti letech Marivaux sepsal veršovanou divadelní hru *Spravedlivý a obezřetný otec* (1712, *Le Père prudent et équitable*) a chtěl tím dokázat, že psát dramata je velice snadné. V dalších letech se zaměřil na románovou tvorbu, ale jeho první románové pokusy nebyly přesvědčivě úspěšné. Marivaux za svého života publikoval velké množství úvah a esejí, které vycházely buď v *Mercure de France* nebo v jeho vlastních periodických. Od roku 1720 se začal soustavně věnovat dramatické tvorbě: celkem napsal sedmatřicet komedií a jednu tragédii. Ve třicátých letech se Marivaux proslavil dvěma rozsáhlými, ale nedokončenými romány. Svou poslední komedii a zároveň i poslední literární dílo, *Venkovanka* (1761, *La Provinciale*), sepsal Marivaux v třiasedmdesáti letech.

5.1 Romány

První román, *Pharsamon aneb románová pošetlost aneb moderní Don Quijote* (*Pharsamon ou les Folies romanesques ou le Don Quichotte moderne*), napsal Marivaux v roce 1713, ale vydán byl až roku 1737. Jedná se o román, který popisuje vlivy a důsledky četby. Hlavní hrdinové románu, Pharsamon a Cidalise, jsou „zdvojení“ svými sluhy, kteří představují jejich názory a myšlenky. Toto „zdvojení“ je jedním z prvků, které bude Marivaux často používat ve svých divadelních hrách. Dalším Marivauxovým románem z roku 1714 je *Dobrodružství *** aneb překvapující důsledky sympatie* (*Les Aventures de *** ou les Effets surprenants de la Sympathie*), jehož hlavním tématem je vztah mezi sirotkem a adoptivní matkou. Román *Vůz zabředlý do bláta* (1714, *La Voiture embourbée*) vypráví příběh tří cestovatelů, kteří musí kvůli nehodě svého kočáru strávit noc v hostinci. Dlouhou chvíli si krátí společným vymýšlením příběhu, při kterém se všichni tři střídají ve vyprávění. Z románové tvorby je dále třeba zmínit dva satirické romány *Žertovná Iliada* (1716, *L'Iliade travestie*) a *Žertovný Telemaque* (1717, *Le Télémaque travesti*). Marivaux se vydáním *Žertovné Iliady* zapojil do druhého sporu starých a moderních, román je inspirován překladem *Iliady* od Houdara de La Motta.

Své další romány píše Marivaux téměř o 20 let později – *Marianin život* (*La Vie de Marianne*) a *Zbohatlý venkovan* (*Le Paysan parvenu*). Přestože jsou romány nedokončené, patří mezi jeho nejslavnější.

5.1.1 Nejslavnější romány: *Marianin život* a *Zbohatlý venkovan*

Jelikož divadelní tvorba Marivauxovi nedovolovala zpracovávat dostatečně psychologii postav, začal psát román *Marianin život*: pracoval na něm od roku 1731 deset let. Rodiče

hlavní hrdinky byli zavražděni, a tak je Mariana od dvou let vychovávána starým farářem. Farář umírá, když je jí šestnáct let a Mariana se ocitá sama a bez peněz v Paříži. Zde se jí ujme starý pan de Climal, který se zpočátku jeví jako laskavý muž. Ale jeho laskavost není důvodem, proč se chce o Marianu starat. Climal začne Marianě kupovat drahé dary a snaží se získat její srdce, ale Mariana jeho nabídku odmítne. Setkání s pohledným mladíkem Valvillem v Marianě vzbudí lásku, a proto se vzdává všech darů od svého poručníka a touží si vzít Valvilla. Do cesty zamilovanému páru vstoupí mladíkova matka, která je proti tomu, aby si její syn vzal sirotka bez majetku. Nakonec se Valvillova láska ukáže jako nestálá, avšak Mariana mu chce zůstat věrná, a tak zbytek svého života zasvětil Bohu. Zde končí Marianin příběh a následuje dlouhý příběh jeptišky popsany ve třech kapitolách. V roce 1994 se román dočkal filmové adaptace.

Marianin život je jeden z prvních francouzských románů zkoumajících do hloubky psychologii ženské postavy. Nejlepší částí románu je začátek a Climalovy intriky, jak svést Marianu. Mezi přednostmi románu patří reálné vykreslení postav a plynulý, elegantní a jednoduchý styl. Jeho jedinou vadou je to, že je až příliš sentimentální.

Román *Zbohatlý venkovan* začal Marivaux psát po pěti letech psaní *Marianina života*. Venkovan Jákob přijíždí do Paříže, kde zjišťuje, že je pro ženy velmi přitažlivý a své přitažlivosti začne ihned využívat. Po smrti otce se Jákob ocitá na ulici, kde se ho ujme starší slečna Habertová. Po chvíli společného soužití mu slečna Habertová nabízí sňatek a Jákob souhlasí. Uzavření sňatku provázejí problémy, abbé Doucin odmítá snoubence oddat z důvodu nepřiměřeného věku, ale nakonec se sňatek může konat. I když je Jákob ženatý, neustále se ho pokoušejí svádět všechny ženy a on toho nadále využívá. Po pěti částech románu Marivaux zanechá psaní s tím, že Jákob zřejmě nikdy nezmoudří.

V obou románech se vyskytují podobné prvky: *Marianin život* je román o krásné mladé dívce, *Zbohatlý venkovan* je o pohledném mladém chlapci. Obě hlavní postavy jsou vystaveny stejnému pokušení: pan Climal se snaží svést Marianu, Jákoba se snaží svést všechny ženy. Oba pocházejí z nižší společenské vrstvy a osud je zavede do bohatší společnosti. V prvním románu jsou ženy čisté, v druhém spíš libertinské. *Marianin život* je románem mládí, dospívání a jeho iluzí, ale *Zbohatlý venkovan* je románem dospělých a reality. Příběh obou románů je vyprávěn ich-formou, hrdina subjektivně vypráví svou cestu poznávání sebe sama.

5.2 Eseje a úvahy

Marivaux spolupracoval zřejmě i z finančních důvodů s revue *Mercure de France*, kam pravidelně přispíval svými filozofickými úvahy či krátkými povídkami. Na konci 17. století toto periodikum založil Donneau de Visé a jeho účelem bylo informovat veřejnost o nejrůznějších tématech, mimo to *Mercure de France* obsahoval i povídky a básně. V roce 1719 zde Marivaux publikoval *Pět dopisů obsahujících jedno dobrodružství* (Cinq lettres contenant une aventure). Jde o rozhovor mezi nemravnou koketou a zamilovanou dívkou a poprvé zde ohlásil téma, jež je základem všech jeho slavných komedií – překvapení z lásky.

Své myšlenky dále zveřejňoval ve *Francouzském pozorovateli* (1721-1724, Le Spectateur français), *Chudém filozofovi* (1727, L'Indigent Philosophe) a v *Kabinetu filozofa* (1734, Le Cabinet du philosophe), jejichž jediným redaktorem a autorem byl právě Marivaux. V těchto periodících publikoval různé úvahy o ženách, o chodu světa a v neposlední řadě o lásce. V některých sešitech *Francouzského pozorovatele* je patrná inspirace Montesquieuovým románem *Perské listy* (1721, Les Lettres persanes): v *Pozorovateli* jsou úvahy o náboženství, morálce a lásce zobrazovány prostřednictvím deníkových záznamů Španěla a jedné ženy podobně jako Montesquieu v *Perských listech* pomocí Peršanových dopisů odhaluje své názory na soudobou Francii. Marivaux vydal celkem pětadvacet sešitů *Pozorovatele*, které obsahovaly i pohádky, různé příběhy a také portréty tehdejších Francouzů. V *Kabinetu filozofa* Marivaux mimo jiné publikoval i jednu svou komedii *Cesta štěstí* (1734, Le Chemin de la Fortune), která nebyla určená pro divadelní scénu, jedná se jen o sled několika scén. Periodické publikace vydávané jedním autorem nebyly v 18. století neobvyklé, například Antoine-François Prévost vydával své úvahy o anglické literatuře a kultuře v letech 1733-1740 ve svém časopisu *Pro a proti* (Le Pour et le Contre). Dalším příkladem je Friedrich Melchior Grimm, který od roku 1753 po šest let samostatně redigoval periodikum *Literární korespondence* (La Correspondance littéraire).

Marivaux je i moralista, jeho dílo obsahuje nespočet maxim, které dokreslují jeho povahu. Laskavost, šlechtnost, vděčnost, upřímnost, ctnost, radost, zármutek – to jsou častá témata, ke kterým se vyjadřoval: *Dobrá srdce se podobají. – Ctnost je tak sladká, tak útěšná, v srdci těch, kteří ji vlastní. – Čest je zboží, které není na prodej, ale hodně se ztrácí.*⁵

⁵ Les bons cœurs se ressemblent. – La vertu est si douce, si consolante, dans le cœur de ceux qui en ont. – L'honneur est une marchandise qui ne se vend point ; mais il s'en perd beaucoup. In : GAZAGNE, Paul. *Marivaux*. Paříž: Seuil, 1954, s. 132-134.

5.3 Dramatická tvorba

Osmnáctiletý Marivaux považoval dramatickou tvorbu za přespříliš snadnou. V mládí zřejmě toužil uspět v jiné literární sféře: napsal pět románů, nicméně slávu a obdiv mu tato tvorba nepřinesla, a proto se ve čtyřiceti letech začal soustředit na „to snadné“ – psaní divadelních her. Na divadelní scéně debutoval se svou jedinou tragédií, ale po jejím neúspěchu se věnoval výhradně psaní komedií. Marivaux psal komedie o lásce, kde se zabýval zejména těmi momenty, jež předcházejí zrození lásky. Další řada komedií má podtext filozofický, v těchto hrách vyjadřoval svoje představy o světě a společnosti. Ideální společnost podle Marivauxe je taková, kde vládne rovnost – jak mezi mužem a ženou, tak mezi společenskými třídami; dále nebyl zastáncem tradičního manželství, ale prosazoval volné soužití partnerů.

Inscenace jeho her probíhaly buď v Comédie-française nebo v Comédie-italienne. Komédie, které byly hrány Italy, měly obvykle větší úspěch a ohlas. Důvodem bylo možná přirozenější italské ztvárnění, jež bylo pro Marivauxovy sentimentální hry o lásce vhodnější. V roce 1712 v Paříži publikoval svou první komedii *Spravedlivý a obezřetný otec*. Zde načrtnul svou koncepci lásky a uvedl prvky, které bude používat i ve svých dalších hrách – přestrojení, intriky a lsti. O šest let později byla v Comédie-française uvedena jeho jediná tragédie pod názvem *Hanibal* (1718, Annibal). *Hanibal* je tragédie o králi malého nevýznamného státu, Prusiasovi, který sní o tom, že jednou porazí Řím. Jeho sen mu chce pomoci vyplnit římský uprchlík Hanibal, a proto mu Prusias slíbí ruku své dcery Ladocie. Do Prusiasova království přijíždí římský velvyslanec Flaminius, který žádá vydání Hanibala. Navíc chce Flaminius Ladocii získat za ženu, a tak vyhrožuje zničením království, pokud nebude jeho požadavek vyslyšen. Hanibal, který nechce být za žádnou cenu vydán, spáchá sebevraždu.

V roce 1720 hráli Italové komedie *Harlekýn napravený láskou* (Arlequin poli par l'amour), *Láska a pravda* (L'Amour et la Vérité) a pro Marivauxe začalo úspěšné období. V Burgundském paláci sklízel jeden úspěch za druhým. Díky komediím *Překvapení z lásky* (1722, La Surprise de l'amour), *Dvojitá nestálost* (1723, La Double inconstance), *Přestrojený princ* (1724, Le Prince travesti) a *Falešná společnice* (1724 La Fausse suivante) se stal slavným a byl znám jako „pán Comédie italienne“. *Harlekýn* byl reprízován dvanáctkrát, *Falešná společnice* třináctkrát, představení *Dvojitá nestálost* se dočkalo patnácti opakování a *Překvapení lásky* dokonce šestnácti. Repríza komedií nebyla v této době častá, a tak tato čísla můžeme považovat za skutečný úspěch.

V roce 1724 se Marivaux opět vrátil k francouzským hercům a uvedl na scénu komedii *Nečekané rozuzlení* (Le Dénouement imprévu). O rok později Comédie-italienne uvedla hry *Ostrov otroků* (L'Ile des esclaves), *Vesnický dědic* (L'Héritier de village). V roce 1727 byly komedie *Druhé překvapení z lásky* (La Seconde surprise de l'amour) a *Ostrov rozumu* (L'Ile de la raison) inscenovány v Comédie-française. Všechny tyto komedie byly publikem přijaty chladně. Následovalo další období ve spolupráci s italskými herci, Marivaux uvedl *Plútův triumf* (1729, Le Triomphe de Plutus) a *Novou kolonii* (1729, La Nouvelle Colonie). V roce 1731 měla v Burgundském paláci premiéru i Marivauxova nejznámější a nejúspěšnější komedie *Hra lásky a náhody* (Le Jeu de l'amour et du hasard). Po úspěchu této komedie se Marivaux pokusil znovu uspět i u Comédie-française, ale opět marně. Jeho komedie *Spojení milenců* (1731, La Réunion des amours) a *Neuvážené přísahy* (1732, Les Serments indiscrets) propadly. Znovu se vrátil k Italům s komediemi *Triumf lásky* (1732, Le Triomphe de l'amour), *Škola matek* (1732, L'École des mères), *Šťastná lest* (1733, L'Heureux stratagème) a *Mýlka* (1734, La Méprise).

Znovu se vrací do Comédie-française v roce 1734 s *Napraveným hejskem, ale tentokrát už to nebyl jen pád, byl to pohřeb: Requiescant in pace, řekla slečna de Bar, aby to neštěstí vyličila.*⁶ O rok později komedie *Matka důvěrnice* (1735, La Mère confidente) uspěla u Italů, ale v dalším roce byl u Francouzů chladně přijat *Odkaz* (1736, Le Legs). Marivaux se naposledy vrátil k Italům s komediemi *Falešné důvěrnosti* (1737, Les Fausses confidences), *Upřímné povahy* (1739, Les Sincères) a *Zkouška* (1740, L'Épreuve). Komedii *Klepna* (1741, La Commère) napsal pro Comédie-italienne, ale inscenována nikdy nebyla. Ani v roce 1744 si Marivaux nezískal publikum v Comédie-française, když uvedl hru *Hádka* (La Dispute). Ale tentokrát se už jako člen Francouzské akademie nesměl vrátit zpět do Burgundského paláce a dále spolupracovat s italskými herci. Potlesk mu zase přinesla až hra *Překonáný předsudek* (1746, Le Préjugé vaincu), v dalším roce na scéně Comédie-française znovu uvedl tragédii *Hanibal*, ale zatímco při prvním uvedení tragédie propadla, nyní sklídila úspěch. Většina posledních Marivauxových děl je zapomenuta: *Kolonie* (1750, La Colonie), *Věrná žena* (1755, La Femme fidèle), *Félicie* (1757, Félicie) *Herci dobré víry* (1757, Les Acteurs de bonne foi) a *Venkovanka*.

⁶ Il revient à la Comédie-Française en 1734 avec *le Petit-maître corrigé* ; cette fois, ce ne fut pas seulement une chute, ce fut un enterrement : *Requiescant in pace*, dit Mlle de Bar pour rendre compte de l'accident.

In: DUBECH, Lucien. *Histoire générale illustrée du théâtre*, 4. svazek. Paříž: Librairie de France, 1932, s. 88.

6 Přestrojení v komediích o lásce

Komedie o lásce jsou bezesporu nejrozsáhlejší stránkou Marivauxovy tvorby: z celkového počtu sedmatřiceti komedií je ve dvadvaceti ústředním tématem láska. Marivaux se v této části dramatické tvorby soustředil zejména na moment zrození lásky a události, jež mu předcházejí; pojetí lásky je charakterizováno v kapitole 8. Samotné slovo „láska“ se vyskytuje hned v několika názvech Marivauxových komedií: *Harlekýn napravený láskou*, *Překvapení z lásky*, *Druhé překvapení z lásky*, *Hra lásky a náhody*, *Triumf lásky* nebo *Láska a pravda*.

Hlavní postava podrobuje zkoušce svého budoucího partnera – to je typická zápletková Marivauxových komedií. Hrdina k tomu často využívá nějaký důmyslný plán, jehož autorem je buď on sám nebo jeho sluha; podrobnější analýza postavy sluhů je popsána v kapitole 6.7. Součástí plánu je mnohdy „hra záměn“, ve které postava vystupuje v přestrojení. Předmětem této části práce je motiv přestrojení v komediích o lásce; onen motiv bude zkoumán chronologicky v následujících komediích: ve *Spravedlivém a obezřetném otci* sluha v přestrojení odhání nápadníky; ve *Dvojí nestálosti* kníže přestrojením zakrývá, že je únoscem své milované; v komedii *Falešná společnice* se žena v mužském převleku spřátelí s mužem, kterého si má vzít; ve *Hře lásky a náhody* se urozená slečna přestrojí za svou služebnou, aby lépe poznala svého budoucího ženicha: ten má však tentýž záměr; ve *Zkoušce* starší urozený pán zkouší lásku mladé dívky; a ve *Věrné ženě* prověřuje manžel stálost své ženy, která ho však pokládá za zesnulého.

6.1 *Spravedlivý a obezřetný otec*

V roce 1706 napsal Marivaux veršovanou komedii o jednom dějství *Spravedlivý a obezřetný otec aneb Šťastný podvodník Crispin*, ale vydána byla až o šest let později, v době kdy se Marivaux trvale usadil v Paříži. *Neobratně napodobuje jak Molièra, tak Regnarda a veršuje jako školák, ale v první stovce veršů jeho díla je načrtnuta jeho mladistvá koncepce lásky.*⁷ Komedie zřejmě nebyla nikdy veřejně inscenována.

Spravedlivý a obezřetný otec Démocrite rozmlouvá své dceři Philine lásku k nemajetnému Cléandrovi a dává jí na výběr ze tří nápadníků. Může si vybrat mezi finančníkem, mladým rytířem a bohatým, ale starým Aristem. Philine váhá a nejprve chce

⁷ Il pastiche maladroitement tantôt Molière, tantôt Regnard et il versifie comme un écolier, mais dans les cents premiers vers de sa pièce, se trouve indiquée sa conception juvénile de l'amour. In: GAZAGNE, Paul. *Marivaux*. Paříž: Seuil, 1954, s. 6.

uposlechnout přání otce, ale když Cléandrov mazaný sluha Crispin dostane nápad, jak se všech tří nápadníků zbavit, změni názor.

Když přijíždí první nápadník Ariste, sluha se vydává za Démocrita a služebná Toinette za Philine. „Philine“ si ale počíná tak nevhodně, že Ariste si svatbu rozmyslí a odjíždí. Nyní se za něho Crispin může vydávat před pánem domu, opilý „Ariste“ se chová velmi neslušně a Démocrite z domu vyhodí. Přijíždí druhý nápadník, finančník, a vychytralý Crispin vydávající se za Démocritova sluhu mu namluví, že sňatek s Philine není vůbec výhodný, protože rodina je ve velkých finančních problémech. Finančník si tedy svatbu rychle rozmyslí, nicméně neodjíždí, ale jde za Démocritem a oznámí mu, že si jeho dceru nechce vzít. Když přijde řeč na jeho sluhu Crispina, Démocrite si pomalu uvědomí, co se v jeho domě děje a společně s finančníkem se sluhu snaží najít a potrestat ho. Mezitím do domu přichází Crispinův přítel Frontin v přestrojení za finančníka a rozčilený Démocrite, který již zná pravou podobu finančníka, tak toho nepravého z domu vyhazuje.

Philinin otec proradnému sluhovi naletí i podruhé. Crispin se přestojí za rytířovu ženu, pomlouvá svého „manžela“ u Démocrita a snaží se zabránit manželství. Plán mu bohužel překazí rytíř, který přijíždí a oznamuje, že si nehodlá vzít za ženu blázna. Démocrite mu sdělí, že ví o jeho manželství, to rytíř ale odmítá, protože ženatý není. A tak je Crispin odhalen. Do domu přijíždějí i ostatní dva nápadníci a Crispin si podle nich nezaslouží nic jiného než tisíc ran holí. Nakonec všichni tři nápadníci i Philinin otec nechávají zamilovanému páru volnou cestu. Jako šťastný pár končí i sluhové Crispin a Toinette.

6.1.1 Analýza

Démocrite zpočátku není mírumilovným otcem, jak značí název komedie: až vyústění situace ho donutí k tomu, aby se stal spravedlivým ke Cléandrovi a aby byl ohleduplný k citům své dcery, a tak souhlasil s Philininým výběrem ženicha. Hlavním strůjcem celého plánu je Cléandrov sluha Crispin, který není šťastným podvodníkem, jak se praví v podtitulu hry, nýbrž je sluhou velmi nešťastným, protože všechny jeho plány jsou nakonec odhaleny a zaslouží si za ně výprask. Zdá se, že se Crispin angažuje pro štěstí svého pána, ale pravým důvodem jsou nejspíš jeho city k Philinině služebné Toinette.

Přestrojení využívají jen sluhové: Toinette se jednou vydává za svou paní, Crispin se vydává za někoho jiného dokonce čtyřikrát a Frontin se jednou přestojí za finančníka. Crispinův plán by zřejmě vyšel, kdyby se snažil odehnat jen jednoho nápadníka, ale množství osob celý plán zkomplikovalo. Plán se začal hroutit při domnělém odjezdu finančníka, jež si sluha neověřil. A proto dále Frontin a jeho další přestrojení neměli šanci uspět. Cílem

Crispinova plánu byla svatba Philine a Cléandra: svůj úkol splnil i přesto, že jeho plán nevyšel.

Cléandre do hry vůbec nezasahuje, nesnaží se sám získat svou lásku a vše přenechává na svém sluhovi. Philine Crispinův plán podpoří jen jednou, když před svým otcem mluví s Crispinem jako s domnělým Aristem. V závěrečné scéně se Cléandre obhazuje před Démocritem: *Je me suis, il est vrai, servi de stratagème ; / Mais que ne fait-on pas, pour avoir ce qu'on aime ?*⁸ Philine hodlá uposlechnout rozkazu svého otce, ať už bude jakýkoli: *Mon cœur est tout prêt / Quel soit votre arrêt, ordonnez, j'obéis.*⁹ Ale Démocritovo srdce je nakonec obměkčeno: *Mon cœur cesse d'être inflexible [...] Je ne sépare plus de si tendres amants.*¹⁰

6.2 Dvojí nestálost

Tato komedie o třech dějstvích měla premiéru 6. dubna 1723 v Burgundském paláci (viz Obrázek 2 Dvojí nestálost). V Comédie-italienne byla *Dvojí nestálost* reprízována celkem patnáctkrát a Marivaux byl tak právem označován jako jeden z nejlepších soudobých autorů píšící pro italskou divadelní společnost. *Dvojí nestálost je se svou pozoruhodnou novostí bezpochyby první moderní hra francouzského komického divadla.*¹¹

Děj komedie se odehrává v paláci, kde je již třetí den proti své vůli držena venkovanka Silvia. Kníže, kterého zatím neviděla, chce získat její srdce navzdory tomu, že je zamilovaná do Arlequina. Po Silviině únosu přijíždí do paláce venkovan Arlequin za účelem získat zpět svou lásku, nicméně pomocníci knížete Trivelin a Flaminia se snaží dvojici zamilovaných venkovanů rozdělit. Trivelin se nejprve Arlequina snaží všemožně přesvědčit, aby se své milované Silvie vzdal: nabízí mu peníze, služebnictvo, dům na venkově a na vesnici, avšak venkovský Arlequin tyto věci nedokáže ocenit. Neuspěje ani služebná Lisette, která se snaží získat jeho pozornost. Nakonec do hry musí zasáhnout Flaminia: Silvii i Arlequina přesvědčí, že jí zaleží jen na jejich společném štěstí, a to tak že jim dopřeje společné setkání.

Silvia se nakonec Flaminii přizná, že i přes svou lásku k Arlequinovi, je asi zamilovaná do jednoho úředníka z paláce. Tento „úředník“ ji v paláci navštěvuje a dokonce jí vyznává

⁸ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 51 (I, 25).

⁹ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 51 (I, 25).

¹⁰ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 51 (I, 25).

¹¹ La Double Inconstance, d'une remarquable nouveauté, est sans doute la première pièce moderne du théâtre comique français. In : MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 105.

lásku. Silvia ale netuší, že tento „úředník“ je vlastně jen přestrojený kníže. Flaminia pracuje na svém plánu zalíbit se Arlequinovi, a tak mu často dělá společnost, Arlequin postupně zapomíná na svou venkovanku a rozhoří se láskou k Flaminii. Silvia si v posledním aktu uvědomí, že Arlequina opravdu nemiluje a přizná si lásku k úředníkovi. Kníže nakonec odhalí svou skutečnou identitu a hra končí šťastným spojením dvou párů.

6.2.1 Analýza

Zpočátku se postava knížete jeví jako nespravedlivá a nepřející lásce: *Ne songeons qu'à détruire l'amour de Silvia pour Arlequin.*¹² V prvním aktu Silvia vyznává lásku Arlequinovi: *Y a-t-il quelque fille qui puisse vous aimer autant que moi ?*¹³ a Arlequin se jí také vyznává: *Silvia, je suis votre amant, vous êtes ma maîtresse, retenez-le bien, car cela est vrai*¹⁴; ale ve třetím dějství už jejich vyznání bude patřit někomu jinému. Dvojí nestálost Silviiných a Arlequinových citů ukazuje, jak jsou city křehké a jak snadno se mohou změnit, zatímco okouzlení a láska knížete z prvního dějství jsou neměnné; kníže je fascinován Silviinou čistotou a nevinností: *Je fus enchanté de sa beauté et de sa simplicité, et je lui en fis l'aveu.*¹⁵

Naivní a prostá postava venkovana Arlequina tvoří ve hře komickou složku, a to zejména ve scéně, kdy mu Trivelin říká, co všechno by získal, kdyby přenechal Silvii knížeti:

Trivelin. – Maison à la ville, maison à la campagne.

Arlequin. – Ah, que cela est beau ! il n'y a qu'une chose qui m'embarrasse ; qui est-ce qui habitera ma maison de ville, quand je serai à ma maison de campagne ?

Trivelin. – Parbleu, vos valets !

Arlequin. – Mes valets ? Qu'ai-je besoin de faire fortune pour ces canailles-là ? Je ne pourrai donc pas les habiter toutes à la fois ?

Trivelin, riant. – Non, que je pense ; vous ne serez pas en deux endroits en même temps.

*Arlequin. – Eh bien, innocent que vous êtes, si je n'ai pas ce secret-là, il est inutile d'avoir deux maisons.*¹⁶

Když Trivelin ani Lisette neuspějí se svým plánem, jak se zbavit Arlequina, do hry vstupuje Flaminia, která je ochotna udělat všechno proto, aby byl kníže spokojený: *Et moi, je*

¹² MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 108 (I, 2).

¹³ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 114 (I, 12).

¹⁴ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 114 (I, 12).

¹⁵ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 108 (I, 2).

¹⁶ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 110-111 (I, 4).

*vous dis, seigneur, que j'ai vu Arlequin ; qu'il me plaît, à moi ; que je me suis mis dans la tête de vous rendre content.*¹⁷ Pro Flaminii je láska výsledek určitého plánu a strategie. Její „přestrojení“ spočívá v tom, že předstírá přátelství, aby získala důvěru Silvie a Arlequina.

V závěru komedie následují milostná vyznání. Arlequin si přiznává svou lásku k Flaminii: *C'est que mon amitié est aussi loin que la vôtre ; elle est partie : voilà que je vous aime, cela est décidé, et je n'y comprends rien.*¹⁸ Když Silvia objeví „úředníkovu“ pravou totožnost také učiní vyznání: *Ah, mon cher Prince ! j'allais faire un beau serment ; si vous avez cherché le plaisir d'être aimé de moi, vous avez bien trouvé ce que vous cherchiez ; vous savez que je dis la vérité, voilà ce qui m'en plaît.*¹⁹

Ve *Dvojí nestálosti* je narážka na vztah poddaný a pán, a to když Arlequin odmítá knížeti přenechat Silvii jako známku poslušnosti, protože jsou si rovni: *Vous êtes mon prince, et je vous aime bien ; mais je suis votre sujet et cela mérite quelque chose.*²⁰ Komédie je plná přetvářky a lži. Kníže skrývá svou skutečnou identitu a vydává se za úředníka: využíváním této fiktivní postavy se nejspíš snaží zakrýt Silviin únos; zřejmě se tím nesnaží zakrývat své vyšší společenské postavení, jelikož úředník je na sociálním žebříčku také na vyšší úrovni. Kníže zřejmě chce, aby se Silvia pro lásku k němu rozhodla svobodně. Určitý posun v pojetí žánru, můžeme shledat v tom, že prostředí paláce a postava knížete byly v klasickém období vyhrazeny pro tragédii.

6.3 Falešná společnost

Falešná společnost aneb potrestaný podvodník je komedie o třech aktech, která byla poprvé inscenována italskými umělci 8. července 1724 (viz Obrázek 3 Falešná společnost). Tato komedie patří také mezi Marivauxovy úspěšné hry: za sezónu se dočkala třinácti opakování. *Falešnou společnici* Marivaux napsal na přání herečky Silvie, která si toužila zahrát ve hře, kde bude vystupovat v přestrojení.

Pařížanka se v přestrojení za rytíře snaží zjistit pravou povahu Lélia, kterého si má vzít. Jako rytíř získává jeho přátelství a jede s ním na venkov. Díky tomuto přátelství Pařížanka zjišťuje mnoho informací o svém nastávajícím: Lélío se jí svěčuje s tím, že se má sice oženit s hraběnkou, ale nedávno zjistil, že má možnost vzít si i jistou Pařížanku, která je daleko

¹⁷ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 112 (I, 8).

¹⁸ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 127 (III, 7).

¹⁹ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 129 (III, 9).

²⁰ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 127 (III, 5).

bohatší než hraběnka. Lélíio si od hraběnky vypůjčil peníze, které by jí musel vrátit, kdyby sám zrušil svatbu, a tak chce dosáhnout toho, aby sama hraběnka zrušila jejich naplánovaný sňatek. K tomu využije svého přítele „chudého rytíře“, kterému by se finančně výhodný svazek dozajista hodil, a tak ho prosí, aby se snažil získat hraběčino srdce.

Pařížanka tedy zjišťuje skutečnou povahu Lélia a s jeho plánem souhlasí jen proto, aby ho potrestala a také proto, aby hraběnkou tohoto prostopášníka zbavila. Do plánu se připlete i Trivelin, Pařížančin služebník, který chce věc urychlit, a tak Lélíiovi namluví, že rytíř s hraběnkou se do sebe už dávno zamilovali a za zády se mu smějí. Pařížanka se za to, že se vměšoval do jejího plánu na Trivelina rozzlobí. Jejich rozhovor zaslechne Léliův sluha Arlequin a pochopí, že rytíř je vlastně žena. Pařížanka chce přesto dokonat svůj plán a dál se dvoří hraběnce a vyznává jí lásku. Do hry znovu vstupuje Arlequin, který nakonec před Léliem pravé pohlaví rytíře prozradí, třebaže Pařížance slíbil, že si její tajemství nechá pro sebe. Přestože je Pařížanka před Léliem odhalena, stále nechce přiznat svou skutečnou identitu, a proto mu namluví, že je jen Pařížančina služebná a že jejím úkolem bylo zjistit, jaký je Lélíio člověk. Zároveň mu slibuje, že neodhalí jeho nečestné záměry a že je ochotna napomoci jeho plánu za příslib finanční odměny. Pařížanka tedy jejich společný plán naoko dokončuje a v přestrojení za rytíře se dál dvoří hraběnce, která mu nakonec vyznává svou lásku. Svatbu s Léliem však nechce sama zrušit, aby nepřišla o částku, kterou mu půjčila. Ze strachu o své peníze dá tedy na rytířovu předem promyšlenou radu a Lélíiovi sňatek potvrdí. Lélíio, který očekával zrušení svatby, je tímto zjištěním natolik zaskočen, že hraběnce sňatek potvrdí, třebaže k ní lásku necítí. V té chvíli Pařížanka konečně všem odhalí svou skutečnou totožnost. Zároveň se omlouvá hraběnce, že si zahrávala s jejími city, ale jen tím způsobem ji mohla zbavit Lélia.

6.3.1 Analýza

Falešná společnice nepatří mezi Marivauxovy typické komedie o lásce, přestrojení využívá jen Pařížanka, která se snaží poznat pravý Léliův charakter. Hra nekončí jako obvykle šťastným shledáním dvou milenců, kteří si vyznají lásku, ale končí trpkým prozřením hraběnky a Lélia. Hraběnka zjišťuje, že Léliova i rytířova láska byla jen pouhou iluzí. Falešník Lélíio nic nezíská – nezíská žádné peníze a zároveň ztratí možnost oženit se jak s hraběnkou, tak s Pařížankou. Jediná postava, která něco získá, je Pařížanka – její plán uspěl.

V úvodní scéně předává sluha Frontin svému příteli Trivelinovi službu u svého „pána“ – Pařížanky. Frontin dále v komedii téměř nevystupuje. Tato scéna je jen záminkou k tomu, aby Marivaux mohl vyjádřit svůj literární názor ohledně sporu starých a moderních:

Frontin. – Et qu'est-ce que c'est que les anciens et les modernes ?

Trivelin. – Des anciens..., attends, il y en a un dont je sais le nom, et qui est le capitaine de la bande ; c'est comme qui te dirait un Homère. Connais-tu cela ?

Frontin. – Non.

Trivelin. – C'est dommage ; car c'était un homme qui parlait bien grec.

Frontin. – Il n'était donc pas Français cet homme-là ?

Trivelin. – Oh ! que non ; je pense qu'il était de Québec, quelque part dans cette Egypte, et qu'il vivait du temps du déluge [...]

Frontin. – [...] Et que veulent dire : les modernes ?

Trivelin. – [...] Les modernes, c'est comme qui dirait... toi, par exemple.

Frontin. – Oh ! oh ! je suis un moderne, moi ! [...] Et pourquoi ton maître nous haïssait-il ?

Trivelin. – Parce qu'il voulait qu'on eût quatre mille ans sur la tête pour valoir quelque chose. Oh ! moi, pour gagner son amitié, je me mis à admirer tout ce qui me paraissait ancien ; j'aimais les vieux meubles, je louais les vieilles modes, les vieilles espèces.²¹

Hraběnka je jediná postava, pro kterou je láska důležitá. Léliovi a oběma sluhům je láska lhostejná, jedná jen pro peníze či vyšší sociální postavení. Trivelin je příležitostný sluha, který směle hájí práva třídy, kterou představuje. Marivaux mu propůjčuje neobvykle odvážný jazyk:

Lélio. – Je t'entends ; tu me demandes quelque argent pour récompense de l'avis que tu vas me donner.

Trivelin. – Vous y êtes ; les âmes généreuses ont cela de bon, qu'elles devinent ce qu'il vous faut et vous épargnent la honte d'expliquer vos besoins ; que cela est beau !²²

Postava Trivelina je označována jako předchůdce Figara. A to je Falešná společnost, první Beaumarchaisova komedie a sedmá komedie Marivauxova.²³ Lélió je svůdník, manželství je pro něho formalita, ze které plynou finanční výhody, a láska pro něho nic neznamena: *En fait d'amour, j'en fais assez ce que je veux. J'aimais la Comtesse, parce qu'elle est aimable ; je devais l'épouser, parce qu'elle est riche, et que je n'avais rien de mieux à faire ; [...] on m'a proposé en mariage une demoiselle de Paris, que je ne connais point, et qui me donne douze mille livres de rente ; la Comtesse n'en a que six. J'ai donc*

²¹ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 154-155 (I, 1).

²² MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 162 (II, 3).

²³ Et c'est *La Fausse Suivante*, la première pièce de Beaumarchais, et la septième pièce de Marivaux. In: ROY, Claude. *Lire Marivaux*. Paříž: Seuil, 1947, s. 110-111.

*calculé que six valaient moins que douze. Oh ! l'amour que j'avais pour elle pouvait-il honnêtement tenir bon contre un calcul si raisonnable ? Cela aurait été ridicule. Six doivent reculer devant douze ; n'est-il pas vrai ?*²⁴

Následující scéna ukazuje Léliův egoismus a cynismus, také jeho postoj k ženám, k manželství:

Lélio. – Je t'en donnerai un vigoureux exemple, je t'en assure ; crois-tu, par exemple, que j'aimerai la demoiselle de Paris, moi ? Une quinzaine de jours tout au plus ; après quoi, je crois que j'en serai bien las.

Le Chevalier. – Eh ! donne-lui le mois tout entier à cette pauvre femme, à cause de ses douze mille livres de rente.

Lélio. – Tant que le coeur m'en dira.

Le Chevalier. – T'a-t-on dit qu'elle fût jolie ?

*Lélio. – On m'a écrit qu'elle est belle ; mais, de l'humeur dont je suis, cela ne l'avance pas de beaucoup. Si elle n'est pas laide, elle le deviendra, puisqu'elle sera ma femme.*²⁵

Pařížanka, slečna beze jména, je emancipovanou ženou, která si je vědoma své vlastní svobody a svého postavení. Nespokojí se s předem určeným ženichem, ale snaží se lstí zjistit, jaký doopravdy je: *Je regarde le moment où j'ai connu Lélio comme une faveur du ciel dont je veux profiter, puisque je suis ma maîtresse, et que je ne dépends plus de personne.*²⁶ Pařížanka se nechce nechat oklamat, a proto sama vymyslí plán, jak Lélia poznat.

Sluhové do plánu svojí aktivitou vnášejí zmatek, ze kterého vznikají směšné situace. Například postava Arlequina, který se v přítomnosti rytíře a Lélia obhazuje, že nevyzradil tajemství: *J'ai pourtant été bien discret. Vous m'avez ordonné de ne pas dire que vous étiez fille ; demandez à Monsieur Lélio si je lui en ai dit un mot ; il n'en sait rien, et je ne lui apprendrai jamais.*²⁷ Tato komedie nekončí jako většina Marivauxových komedií šťastným spojením zamilovaného páru, ale potrestáním podvodníka Lélia. Pařížanka odhaluje svou skutečnou identitu až na konci poslední scény: *Ah, ah, ah, consolez-vous, Lélio ; il vous reste une demoiselle de douze mille livres de rente ; ah, ah ! On vous a écrit qu'elle était belle ; on*

²⁴ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 158 (I, 7).

²⁵ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 158-159 (I, 7).

²⁶ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 155 (I, 3).

²⁷ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 170 (III, 4).

*vous a trompé, car la voilà ; mon visage est l'original du sien.*²⁸ A Lelio, který nezíská žádné věno, se tak stává opravdovým potrestaným podvodníkem.

6.4 *Hra lásky a náhody*

Nejznámější Marivauxova komedie *Hra lásky a náhoda* byla poprvé inscenována 23. ledna 1730 italskými herci (viz Obrázek 4 *Hra lásky a náhody*), za sezónu jimi byla reprízována patnáctkrát. Od roku 1796 *Hra lásky a náhody* figuruje v repertoáru Comédie-française.

Děj komedie se odehrává v Orgonově domě. V úvodním dějství se dozvídáme hlavní zápletku *Hry lásky a náhody*: Silvia se má provdat za Doranta. Silvii manželský svazek děsí, jelikož ze svého okolí zná jen manželství velmi nešťastná. Hlavní hrdinka proto vymyslí plán, jak by mohla nejlépe poznat povahu svého nastávajícího: se svou služebnou Lisette si vymění role. Orgon s dceřiným plánem souhlasí, a to i navzdory svému zjištění o Dorantově obdobném záměru, s čímž se svěří svému synovi Mariovi. Po příchodu do domu je Dorant v přestrojení za sluhu Bourguignona ihned fascinován krásou přestrojené Silvie. Silvia je překvapena Bourguignonovým vznešeným chováním a mluvou.

Ve druhém dějství se velmi rychle rozvíjí láska mezi přestrojenými sluhou – Lisettou a Arlequinem. Orgon trvá na neprozrazení hry, i přestože Lisette se mu svěří s tím, že cítí Arlequinovu náklonnost. Sluhové si ve svém přestrojení vyznají lásku. Oba jsou jako „urození pánové“ málo přesvědčiví: pravá Silvia tak netouží po „Dorantovi“ a pravý Dorant odmítá „Silvii“. Dorant-Bourguignon cítí lásku k domnělé služebné a chce z Orgonova domu odejít, když ale Silvia přizná, že by ho mohla milovat nebýt jeho postavení, zůstává. Dorant následně vyznává Silvii lásku a odhaluje jí svou pravou totožnost. Silvia této skutečnosti využije k další zkoušce: chce docílit toho, aby ji Dorant požádal o ruku ještě jako služebnou. Do svého plánu zapojí i bratra Maria, který se tak ocitá v roli Dorantova soka.

V závěrečném dějství se Mario se Silvii snaží podnítit Dorantovu žárlivost. Mezitím si zamilovaní sluhové Lisette a Arlequin prozradí svou skutečnou identitu a Arlequin, jenž je nyní informován o přestrojení, ponechává Doranta v nevědomosti. Zničený Dorant chce kvůli svému sokovi z domu odejít, a tak Silviiin plán kvůli tomuto úmyslu téměř ztroskotá. Když však Silvia přizná, že k Mariovi necítí žádnou náklonnost, Dorant se odhodlá k žádosti o ruku. Silvia je šťastná, vyznává mu svou lásku a konečně mu odhaluje svou pravou totožnost.

²⁸ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 174 (III, 8).

6.4.1 Analýza

Čtyřnásobné přestrojení zápletku komedie *Hra lásky a náhody* komplikuje. Silvia i Dorant se domnívají, že vedou hru, avšak je to náhoda okamžité přitažlivosti, která celý průběh řídí: *C'est le coup de hasard le plus singulier, le plus heureux, le plus...*²⁹ Navzdory přesvědčení hlavních postav o nesprávném vývoji jejich vztahů je pravdou opak. Marivaux zde načrtl náhlé zrození citu, který se rozvine až ke konečnému vyznání lásky.

Už od začátku je zřejmé, že Orgon chce, aby se jeho dcera provdala. Postava otce, který své dceři určuje manžela, je častou zápletkou Marivauxových her. Například Démocrite ze *Spravedlivého a obezřetného otce* na svou dceru naléhá, aby si ze tří nápadníků vybrala ženicha. Na rozdíl od Démocrita se postava otce Orgona projevuje jako mírná a dobrosrdečná – jde téměř o Démocritův protiklad. Orgon svou dceru do svatby nenutí: *Si Dorante ne te convient point, tu n'as qu'à le dire, et il repart ; si tu ne lui convenais pas, il repart de même*³⁰; a souhlasí s jejím přestrojením. Spolu s Mariem je to jediná postava, která je již od začátku informována o obou přestrojeních a celá hra je tak jistěna proti katastrofickému vývoji. Orgon je také jedinou postavou, která svou identitu během hry nemění.

Lisette se jeví jako klasická postava Marivauxových komedií – služebná, která pomáhá své paní při plnění plánu a je jejím věrným komplicem. Nicméně Lisette nesdílí odpor k manželství jako Silvia, a tak chce získat lásku toho, koho pokládá za Doranta, aby zvítězila nad svou paní. Lisette při plnění své role poníží svou „služebnou“ a to, že ihned získává „Dorantovu“ lásku, je pro ni osobní triumf. Je to hrdá služebná, která se nebojí s drzostí diskutovat se svou paní:

Silvia – [...] sachez que ce n'est pas à vous à juger de mon cœur par le vôtre.

*Lisette – Mon cœur est fait comme celui de tout le monde ; de quoi le vôtre s'avise-t-il de n'être fait comme celui de personne ?*³¹

Arlequin se vydává za urozeného Doranta, ale nevykazuje vlastnosti, které se od něho očekávají – k Silvii, kterou pokládá za služebnou, se chová velmi hrubě a svým chováním pomyslného Doranta zesměšňuje. Představuje určitou karikaturu svého pána. Když mu Lisette ke konci zároveň se svou pravou totožností prozradí, že Silvia není ve skutečnosti služebná, nechá Doranta na omylu.

²⁹ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 288 (III, 4).

³⁰ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 276 (I, 2).

³¹ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 275 (I, 1).

Lisette v první scéně prvního dějství charakterizuje Doranta jako ztělesnění dokonalého muže: *On dit que votre futur est un des plus honnêtes du monde, qu'il est bien fait, aimable, de bonne mine.*³² I přestože Dorantův vzhled a jeho vysoké společenské postavení patří mezi jeho hlavní přednosti, Dorant je při poznávání Silvie nevyužívá. Jeho záměr je stejně vážný jako Silviin, chce svou nastávající nejprve poznat. Dorant svou lásku Silvii vyznává již od první chvíle, nicméně ona si svou lásku zřejmě nehodlá přiznat, a tak Doranta zpočátku stále odmítá: *Je ne te hais, ni ne t'aime, ni ne t'aimerai.*³³

Silvia je typickou Marivauxovou hrdinkou, která si chce sama a svobodně rozhodovat o svém životě. Rozhovor z prvního dějství mezi Silvií a Lisette ukazuje Silviin postoj k manželství a k mužům: *Dans le mariage, on a plus souvent affaire à l'homme raisonnable qu'à l'aimable homme ; en un mot, je ne lui demande qu'un bon caractère, et cela est plus difficile à trouver qu'on ne pense [...] un mari porte un masque avec le monde, et une grimace avec sa femme.*³⁴ Silvia je spokojená s tím, že není vdaná: *Je ne m'ennuie pas d'être fille*³⁵; a v manželovi vidí jen nepříjemnou společnost. Je přesvědčena o tom, že sňatek může následovat až poté, co muže pozná a zamiluje se do něho. Výměna rolí však Silvii staví do nepříjemné pozice, ve které musí snášet Lisettino ponižování. Silvia, jež je oklamána Dorantovou livrejí, nenechává volný průběh svým citům a snaží se je potlačit. Dorantovo chování a mluva jí našeptávají, že nejde o obyčejného sluhu: *Quel homme pour un valet !*³⁶; a stejně tak Dorant je udiven chováním a vzhledem domnělé služebné: *Quelle espèce de suivante es-tu donc, avec ton air de princesse ?*³⁷ Silvia stále touží dokončit svůj plán i poté, co zjistí Dorantovu pravou totožnost: *Il faut que j'arrache ma victoire, et non pas qu'il me la donne : je veux un combat entre l'amour et la raison.*³⁸ Po dalších peripetiích Dorant nakonec překonává svou stavovskou nadřazenost a je ochoten si vzít Silvii jako domnělou služebnou. Silvia mu v závěru vyznává svou lásku: *Savez-vous bien que vous me charmez, Dorante ?*³⁹

³² MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 275 (I, 1).

³³ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 283 (II, 9).

³⁴ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 275 (I, 1).

³⁵ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 275 (I, 1).

³⁶ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 278 (I, 7).

³⁷ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 278 (I, 7).

³⁸ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 288 (III, 4).

³⁹ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 291 (III, 8).

6.5 Zkouška

Jednoaktovka *Zkouška* měla premiéru 19. listopadu 1740 u Italů v Burgundském paláci (viz Obrázek 5 Zkouška). Je to poslední komedie, která byla inscenována v Comédie-italienne a předposlední komedie, kterou Marivaux pro Italy napsal. Silvii, která představovala mladičkou Angeliku, bylo v této době už čtyřicet let.

Hlavní hrdina Lucidor je bohatý měšťan pocházející z Paříže; z obchodních důvodů se ocitá na venkově, kde se seznámí s paní Argantovou a k její dceři Angelice ihned vzplane láskou. Během tří dnů, kdy byl nemocný, mu Angelika prokazovala zvláštní péči a plakala pro něho. Z toho Lucidor usoudí, že jeho lásku opětuje a chce si ji vzít, ale se svým záměrem se jí nehodlá svěřit, protože chce nejprve zjistit, zda ho Angelika opravdu miluje nebo jestli miluje jen jeho jmění. Lucidor proto povolá z Paříže svého sluhu Frontina, který se v přestrojení za bohatého pána bude ucházet o slečnu Angeliku.

Dále se hlavní hrdina setkává s místním statkářem panem Blaisem, který mu prozradí, že si chce dceru paní Argantové vzít. Toto zjištění ale není pro Lucidora překážka, nýbrž jen další záminka, jak vyzkoušet city své vyvolené. Nabídne Blaisovi dvanáct tisíc franků, pokud ho Angelika odmítne, ale pokud by pan Blaise uspěl se svou nabídkou k sňatku, Lucidor mu nebude stát v cestě. Lucidor oznamuje Angelice, že pro ni má ženicha, který je téměř jako jeho druhé já, pochází z Paříže, dokonce ze stejného domu. Angelika si je jistá, že Lucidor mluví sám o sobě, ale když přivádí Frontina, je zklamaná. Služebné Lisette tento pán z Paříže velmi připomíná Frontina, kterého kdysi milovala. Frontin, který Lisette zná, jí však zapírá svou identitu. Angelika si odmítá pána z Paříže vzít a Lucidorovi se svěří s tím, že miluje někoho jiného. Když pan Blaise řekne Angelice, že asi miluje Lucidora, když pro něho plakala během jeho nemoci, Angelika se rozčílí, a poté ve vzteku souhlasí, že se provdá za pana Blaise. Lucidor vidí, že Angelika není šťastná, a když jsou spolu o samotě, konečně si oba vyznají lásku, kterou tak dlouho tajili. Lucidor žádá Angeliku o ruku a „pán z Paříže“ oznamuje Lisette, že může být tím Frontinem, kterého ji tak připomínal. Lisette ale odpovídá, že už je pozdě.

6.5.1 Analýza

Ve hře *Zkouška* využívá přestrojení jen sluha Frontin, a to na rozkaz svého pána Lucidora. Na rozdíl od jiných komedií, kdy přestrojení i další intriky vyjdou najevo, zde Frontinovo přestrojení zůstává neodhaleno a Lucidor se své vyvolené ke svým intrikám nepřiznává.

Komično ve hře tvoří sluhové a pan Blaise, Frontin, například v prvním dějství svou úlohu v této hře nejprve nechápe: *Pour cette fille que vous aimez ? La confidence est*

*gaillarde ! Nous serons donc trois, vous traitez cette affaire-ci comme une partie de piquet.*⁴⁰

Panu Blaisovi Marivaux propůjčil venkovský dialekt: *Faut convenir, que voute maladie vous a bian fait du prouffit. Vous v'là, morgué ! pus rougeaud, pus varmeil !... Ça réjouit, ça me plaît à voir.*⁴¹

Lucidor zkouší opravdovost dívčiny lásky i přesto, že citlivá Angelika ho očividně miluje z celého srdce, a jeho zkoušky se tak mohou zdát zbytečné, ale hlavně kruté k srdci mladé dívky. Lucidor vyznává své city, jakmile uspokojí svou touhu zkoušet Angéličinu lásku: *Quand vous auriez pensé que je vous aimais, quand vous m'auriez cru pénétré de l'amour le plus tendre, vous ne vous seriez pas trompée. [...] Et pour achever de vous ouvrir mon coeur, je vous avoue que je vous adore, Angélique.*⁴² A následuje vyznání Angéličino: *Lucidor. – Vous m'aimez donc ? – Angélique. – Ai-je jamais fait autre chose ?*⁴³

6.6 Věrná žena

Věrná žena je komedie o jednom dějství z roku 1755. Je to jedna z posledních Marivauxových komedií. Tato hra je dalším příkladem toho, jak se dá využít motivu přestrojení, a to i přesto že se některé scény nedochovaly.

Markýz se po desetiletém zajetí v Alžiru vrací se svým sluhou Frontinem do zámku za svou ženou. Náhodou se ale dozví od zahradníka, že je považován za mrtvého, a tak se rozhodne prověřit věrnost a lásku své ženy. Společně se svým sluhou se zamaskují vousy a hadry, přicházejí do zámku jako bývalí zajatci a slibují markýze informace o markýzově smrti. Markýzina matka paní Argantová chce, aby se její dcera po deseti letech truchlení provdala za Doranta, a tak se společně s ním snaží zajatců zbavit, jelikož v markýze nechtějí probouzet staré pocity. Když markýz vidí, že se v zámku už téměř chystá svatba, snaží se prověřit city své ženy. Řekne jí, že informace o markýzovi jí může předat jen za podmínky, že její srdce stále patří jejímu nebožtíkovi. Markýza se nakonec přizná, že si Doranta vzít ve skutečnosti nechce, a že je stále zamilovaná do svého muže. Markýz tedy slyšel to, co chtěl, a odhalí svou totožnost. Souběžně s tím Frontin zjišťuje, že jeho „vdova“ Lisette nebyla tak počestná jako markýza, ale nakonec jí odpouští.

⁴⁰ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 494 (I, 1).

⁴¹ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 495 (I, 2).

⁴² MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 504 (I, 21).

⁴³ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 505 (I, 21).

6.6.1 Analýza

Zápletka *Věrné ženy* je jednoduchá a motivu přestrojení zde není využito v takové míře jako v jiných komediích. Avšak komedie je výborným příkladem toho, jak je přestrojení využito kvůli prověření stálosti lásky. Markýz se po deseti letech vrací stále zamilovaný do své ženy: *Je reviens toujours plein d'amour pour elle.*⁴⁴ Markýza je mladá vdova, která si po celých deset let uchovávala lásku k markýzi: *Il y a dix ans que je ne vis pas.*⁴⁵ Markýz v přestrojení v ní vzbuzuje pochybnosti a touto krutou zkouškou ověřuje věrnost své ženy. Závěrečná scéna, ve které „zajatec“ prozradí svou totožnost, patří k Marivauxovým nejdojemnějším scénám:

La Marquise. – Tout mon coeur est à lui. Où est-il ? Menez-moi où il est.

Le Marquis, un moment sans répondre. – Il va venir dans un instant, et vous l'allez voir.

La Marquise. – Je vais le voir ! Je vais le voir ! Marchons, hâtons-nous, allons le trouver, je me meurs de joie, je vais le voir ! Vous êtes après lui ce qui me sera le plus cher.

Le Marquis, ôtant sa barbe et se jetant à ses genoux. – Non, je vous suis aussi cher qu'il vous l'est lui-même.

*La Marquise, se reculant. – Qu'est-ce que c'est donc ? Qui êtes-vous ? (Se jetant dans ses bras.) Ah ! cher Marquis ! (Elle le relève et ils s'embrassent encore.) Que je suis heureuse !*⁴⁶

Jelikož *Věrná žena* patří k posledním Marivauxovým dílům, můžeme zde pozorovat určitý vývoj v oblasti jeho tvorby. Marivaux se zde už nezaměřuje na lásku mladých dívek, které se snaží zkoušet svého nastávajícího, ani na vyprovokovanou lásku, která je výsledkem určité strategie, ani na nestálou lásku mladých milenců. Láska markýze a markýzy je trvalá a neotřesitelná – Marivaux zde zobrazil pravou manželskou věrnost.

6.7 Sluhové a jejich úloha při přestrojení

Hrdina při realizaci svého plánu, kdy využívá přestrojení, často potřebuje svého sluhu. Sluha se tak mnohdy dostává do situace, kdy je při přestrojení sociálně „povýšen“ a měl by vystupovat přesvědčivě jako urozený pán. Ve *Hře lásky a náhody* jsou to Lisette a Arlequin, kteří se vydávají za své pány a v komedii *Zkouška* Frontin vystupuje jako vznešený pán z Paříže, aby okouzlit Angeliku. Sluhové jsou někdy i strůjci celého plánu, jako například ve hře *Spravedlivý a obezřetný otec*, kdy se Crispin snaží odehnat Philininy nápadníky, ve *Dvoji*

⁴⁴ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 543 (I, 2).

⁴⁵ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 548 (I, 16).

⁴⁶ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 549 (I, 16).

nestálosti se Trivelin, Flaminia a Lisette pokoušejí zničit lásku mezi dvěma venkovany, aby dosáhli štěstí knížete. Nastávají i situace, kdy se sluhové sami pokoušejí zasáhnout do intrik svého pána, ale většinou za to nesklidí pochvalu. Tak jako ve hře *Falešná společnost*, kdy se Trivelin snaží urychlit Pařížančin plán. Sluha je komická postava, která svým působením ve hře odlehčuje vážnost milostných témat. Takové situace často nastávají, když je sluha v přestrojení za svého pána a napodobuje jeho chování a jazyk.

7 Jiné využití motivu přestrojení: *Ostrov otroků*

V této kapitole je pozornost věnována odlišnému využití motivu přestrojení, a to v ideové komedii *Ostrov otroků*. Tato komedie byla poprvé předvedena 5. března 1725 italskou divadelní společností (viz Obrázek 6 Ostrov otroků). Je to komedie v próze o jednom dějství.

Athénský generál Ifikrates a jeho sluha Arlequin ztroskotají na Ostrově otroků. Tento ostrov je známý tím, že jeho obyvatelé vězni nebo dokonce zabíjejí pány otroků. Ifikrates má strach z ostrovanů, a tak se snaží co nejrychleji dostat do bezpečí, ale jeho otrok Arlequin nikam nepospíchá, protože si je vědom toho, že mu zde nic nehrozí. Ostrovního úředníka Trivelina potkávají ve chvíli, kdy chce ozbrojený Ifikrates ublížit neposlušnému služebníkov, a tak ho Trivelin ihned potrestá. Trest je takový, že si Ifikrates s Arlequinem musí vyměnit jméno a ošacení. Stejný osud postihne i athénskou dámu Eufrosinu, která si vymění oblečení a jméno se svou služebnou Cleanthidou.

Tímto trestem chce Trivelin napravit charakter u obou pánů. Oba sluhové mají Trivelinovi popsat, jací jsou jejich pánové a jak se k nim chovali. Poté musí Ifikrates i Eufrosina přiznat, že se chovali špatně a původní postavení se jim vrátí. Nicméně oba sluhové se začnou chovat nadřazeně a vysmívat se svým pánům, ale nakonec se všichni usmíří a vymění si zpět oblečení, a tak i role. Úředník Trivelin je rád, že si odpustili, protože kdyby se tak nestalo, potrestal by i sluhy.

7.1 Analýza

Osvobození otroci nejprve projevují značnou zášť vůči svým pánům, Arlequin bývalému pánovi oznamuje, že si tuto lekci zaslouží: *Tu me traitais comme un pauvre animal, et tu disais que cela était juste, parce que tu étais le plus fort. Eh bien! Iphicrate, tu vas trouver ici plus fort que toi ; on va te faire esclave à ton tour ; on te dira aussi que cela est juste, et nous verrons ce que tu penses de cette justice-là [...] Quand tu auras souffert, tu seras plus raisonnable ; tu sauras mieux ce qu'il est de faire souffrir aux autres. Tout en irait mieux dans le monde, si ceux qui te ressemblent recevaient la même leçon que toi.*⁴⁷ Poté se Arlequinova i Cleanthidina zášť zmírňuje. Podřízení pánové se nakonec snaží získat soucit svých otroků: *Tu es devenu libre et heureux, cela doit-il te rendre méchant ?*⁴⁸ Ale než se otroci slitují nad svými pány a odpustí jim, oznámí jim pár nepříjemných pravd: *Mes plus grands défauts, c'était ta mauvaise humeur, ton autorité, et le peu de cas que tu faisais de ton*

⁴⁷ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 186 (I, 1).

⁴⁸ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 193 (I, 8).

pauvre esclave.⁴⁹ I když všichni bez váhání přijmou zpět své společenské postavení a jejich vzájemné vztahy se zlepší, říká Ifikrates Arlequinovi : *Oublie que tu fus mon esclave, et je me ressouviendrai toujours que je ne méritais pas d'être ton maître*.⁵⁰ A Eufrosina dává najevo, že si je vědoma, jak se chovala ke své služebné Cleanthidě: *Ma chère Cléanthis, j'ai abusé de l'autorité que j'avais sur toi, je l'avoue*.⁵¹

Přestrojení zde má zcela jinou úlohu než v předešlých komediích. Přikázané přestrojení a přikázaná výměna rolí mají sloužit jako trest pro Ifikrata a Eufrosinu za jejich nevhodné chování k otrokům. Nikdo své přestrojení neskrývá jako v jiných hrách a všichni jsou si vědomi totožnosti druhého. *Ostrov otroků* je komedie, která pojednává o sociálním tématu. Podle Marivauxe je ideální společnost taková, kde mezi lidmi vládne bratrství, proto je *Ostrov otroků* často považován za komedii obsahující revoluční myšlenky. Řešením všech společenských problémů je rovnost a pokora mezi lidmi. Marivaux se pokoušel načrtnout rozdíly mezi společenskými třídami a ukázat, že je možné dosáhnout mezi nimi míru.

⁴⁹ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 193 (I, 9).

⁵⁰ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 193 (I, 9).

⁵¹ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 194 (I, 10).

8 Láska u Marivauxe

Marivaux se ve svých komediích s oblibou zaměřoval na psychologické momenty, které předcházejí či doprovázejí zrození lásky. Láska v jeho hrách nabývá různých podob, často jde o lásku předem dohodnutou: svatba mezi Dorantem a Silvií ve *Hře lásky a náhody* je přáním jejich otců. V jiných hrách se setkáváme s láskou vyprovokovanou: plánovaná „smrt“ lásky mezi Silvií a Arlequinem ve *Dvojí nestálosti* vede k zrození lásky mezi Silvií a knížetem i Arlequinem a Flaminií. Jindy jde i o lásku falešnou: příkladem může být Lélío a Pařížanka z *Falešné společnosti*, ale zatímco Lélío předstírá lásku k hraběnce kvůli finančnímu zisku, Pařížanka svou lásku předstírá za účelem dokonat svůj plán, a to zbavit hraběnku podvodníka Lélia.

Marivaux v komediích ukazuje, jaký zmatek nastává v srdcích zamilovaných. Hrdinové a zejména hrdinky nechtějí přijmout předem určeného partnera, a tak vymýšlejí různé intriky a lsti; často je hrdina také vystaven nebo někoho vystavuje zkoušce. Postavy se chtějí přesvědčit o opravdovosti citu milované osoby, a tak často používají důmyslné plány, kterými se chtějí ujistit o upřímnosti tohoto citu. Marivaux se soustředil na popis této citové dráhy, od prvního pohledu až ke konečnému vyznání lásky. Takto Marivaux vnímal zrod lásky – jako událost, kterou doprovázejí intriky, lži a zkoušky, které ale téměř vždy končí šťastným triumfem lásky.

Láska, která se vyvíjí mezi dvěma pány, se často souběžně rodí i mezi jejich sluhy. V komedii *Spravedlivý a obezřetný otec* je Crispin zamilovaný do Toinette, ve *Hře lásky a náhody* jsou zamilovanou dvojicí sluhů Arlequin a Lisette a ve *Dvojí nestálosti* vznikne láska mezi venkovánem Arlequinem a služebnou Flaminií. Láska mezi sluhy vzniká rychleji a také se na rozdíl od svých pánů sluhové nebojí spontánně projevovat své city:

Crispin, à Toinette. – [...] marions-nous tous deux. Je suis pressé, Toinette.

Toinette. – Es-tu bien amoureux ?

Crispin. – Ha ! l'on ne vit jamais pareille impatience, / Et l'amour dans mon coeur épuise sa puissance. / Viens, ne retarde point l'instant de nos plaisirs ; / Prends ce baiser pour gage, objet de mes désirs / Un seul ne suffit pas !⁵²

Arlequin a Lisette si svou lásku vyznávají poměrně brzy a jejich vyznání je přímé:

Arlequin. – Dites-moi un petit brin que vous m'aimez : tenez, je vous aime, moi ; faites l'écho ; répétez, princesse.

⁵² MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 51-52 (I, 24).

*Lisette. – Quel insatiable ! Eh bien, Monsieur, je vous aime.*⁵³

Arlequin své city k Flaminii také bezprostředně ukazuje: *Voilà que je vous aime, cela est décidé, et je n'y comprends rien.*⁵⁴

8.1 „Marivaudage“

Pojem „marivaudage“ vznikl v 18. století jako hanlivé označení milostného rozhovoru u Marivauxe jak v dramatické, tak románové tvorbě. Současníci jeho styl dialogu soudili jako příliš rafinovaný a jeho psychologické analýzy se jim zdály příliš komplikované. Sloveso „marivauder“ se v běžné řeči používalo ve významu „dlouho řečnit o malicherných problémech“. Dnes má toto sloveso význam podle Marivauxových her a to „vyměňovat si vybrané lichotky“. Marivaux byl za svého života často obviňován z toho, že nepíše běžnou francouzštinou, vymýšlí neologismy, jeho větná stavba je vyumělkovaná a neobratná a že některá jeho slovní spojení jsou neobvyklá či nejasná. Byl například kritizován za používání spojení „tomber amoureux“, které nakonec vstoupilo do běžné francouzštiny: v 18. století se používala konstrukce „se rendre amoureux“. Nicméně i když byl v některých směrech novátorský, neubrnil se ani používání archaismů, například po komparativu stále používal záporku „que non pas“ a v té době již zastaralý zápor „point de“. Postupně získal termín „marivaudage“ obecnější definici, už nejde jen o Marivauxův vlastní styl, ale o jistý typ milostného dialogu, jemuž jako model posloužilo Marivauxovo dílo.

Tento marivauxovský obrazný milostný jazyk popisuje dráhu citu od momentu překvapení z lásky až ke konečnému vyznání lásky. Hrdina nejprve své city často skrývá nebo si je nechce přiznat, poté si je uvědomuje a nakonec své city vyznáním odhaluje. Milostný dialog u Marivauxe není nikdy transparentní nebo jednoznačný. Hlavní složkou této citové dialektiky je náznak a jejím cílem je dosáhnout upřímnosti a vyznání lásky. Komické situace nastávají, když se tento jazyk snaží uměle napodobovat přestrojení sluhové. Marivaux své lyrické komedie o lásce stylizoval do rokokové galantnosti. Rokokový styl se vyznačoval nepatetickým, vyumělkovaným a zdobeným výrazem.

8.2 Marivauxovy hrdinky a jejich milostná vyznání

Marivaux ve svých esejích vyjadřoval pozitivní vztah k emancipaci žen, podle něho by postavení žen mělo být stejné jako postavení mužů. Tuto myšlenku projevil i ve hře *Kolonie*,

⁵³ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 282 (II, 5).

⁵⁴ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 127 (III, 7).

ve které ženy vykonávaly legislativní a soudní funkce, ale francouzské publikum jeho dílo neocenilo. Jeho postoj se projevil i ve ztvárnění dalších ženských postav: Marivauxovy hrdinky se nevrhají bezhlavě do vztahu s předem vybraným ženichem, ale většinou si ho samy „proklepnou“ na vlastní pěst. Tak jako se Silvia převlečená za služku snaží zjistit pravý charakter svého nastávajícího ve *Hře lásky a náhody*, v komedii *Falešná společnice* Pařížanka přestrojená za rytíře pátrá po tom, jaký je Lelio, a Philine ze *Spravedlivého a obezřetného otce* odmítá tři nápadníky vybrané jejím otcem. Ženské postavy jsou hrdé, nedůvěřivé a často používají intriky, aby lépe poznaly svůj budoucí protějšek. Nechtějí se nechat oklamat povrchem, to se projevuje například v prvním aktu *Hry lásky a náhody*, kdy Silvia vyjadřuje své názory ohledně mužů a manželství. Většinou jde o mladé dívky hledající lásku, ale častými hrdinkami jsou také mladé vdovy, které váhají mezi věrností zesnulému manželovi a touhou začít nový život.

Konečným bodem téměř každé komedie o lásce u Marivauxe je milostné vyznání milenců. Většinou celá komedie směřuje k tomuto jedinečnému momentu, kdy se dvojice zamilovaných přesvědčí o upřímnosti citu druhé osoby. Je zajímavé, že při tomto vyznání je zřídka využíváno sloveso „aimer“ v první osobě singuláru, a to zejména ženskými postavami, které svou lásku vyjadřují nepřímou. Silvia ve *Dvojí nestálosti* vyznává lásku knížeti takto: *Si vous avez cherché le plaisir d'être aimé de moi, vous avez bien trouvé ce que vous cherchiez.*⁵⁵ A Silvia ve *Hře lásky a náhody* Dorantovi také neřekne jednoduché „Je vous aime“, ale vyznává se mu otázkou: *Savez-vous bien que vous me charmez, Dorant ?*⁵⁶ Angelika ve *Zkoušce* na Lucidorovu otázku: *Vous m'aimez donc ?*⁵⁷ neodpoví „Oui, je vous aime“, ale odpoví další otázkou: *Ai-je jamais fait autre chose ?*⁵⁸

⁵⁵ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 129 (III, 9).

⁵⁶ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 291 (III, 8).

⁵⁷ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 505 (I, 21).

⁵⁸ MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989, s. 505 (I, 21).

9 Závěr

Hlavním cílem mé práce byla analýza Marivauxových komedií o lásce, ve kterých je použit motiv přestrojení. Nejprve jsem popsala historický kontext: vládu Ludvíka XIV., období regentství vévody Orleánského a následně vládu Ludvíka XV. V literárně-kulturním kontextu jsem věnovala základní charakteristice osvícenského století. Dále jsem se zabývala tvorbou soudobých dramatiků a divadelním světem v Paříži: mezi nejvýznačnější umělecké soubory 18. století patřily Comédie-française a Comédie-italienne. Následně jsem se zaměřila na Marivauxův život a jeho literární tvorbu; pozornost jsem věnovala především tvorbě dramatické. Ústřední část mé práce tvoří popis sedmi vybraných komedií, ve kterých jsem analyzovala motiv přestrojení. Motiv přestrojení byl využit například k prověření stálosti a pravdivosti lásky ve *Zkoušce* a *Věrné ženě*; přestrojení jako lest pomoci, které sluha pomáhá svému pánovi, jsme sledovali v Marivauxově prvním dramatickém pokusu *Spravedlivý a obezřetný otec*; hrdina, jenž využije převleku k poznání svého budoucího partnera: to byl základní námět her *Falešná společnost* a *Hra lásky a náhody*; ve *Dvojí nestálosti* přestrojením kníže zakrýval to, že je únoscem své milované. Ke každé komedii jsem uvedla několik dle mého názoru důležitých ukázek z dramatického díla, které dobře charakterizovaly ráz komedie.

Dále jsem na základě vybraného literárního korpusu vystihla Marivauxovo pojetí lásky, typ milostného dialogu, úlohu sluhů, analýzu ženských postav a jejich milostných vyznání. Láska je pro Marivauxe je událost, kterou doprovázejí intriky, lži a důmyslné plány. V těchto plánech mají mnohdy důležitou úlohu sluhové, kteří při plnění plánu pomáhají svému pánovi. Marivauxovy komedie sledují zrození lásky od prvního okamžiku až po konečné vyznání lásky. Zajímavým prvkem jsou právě milostná vyznání: sluhové si lásku vyjadřují bezprostředně, ženské hrdinky vyznávají lásku často nepřímou, například otázkou. Hlavní složkou citového dialogu u Marivauxe, „marivaudage“, je náznak; tento obrazný milostný jazyk tedy není jednoznačný či transparentní.

Za hlavní přínosy své práce považuji to, že jsem na vzorku z Marivauxova rozsáhlého dramatického díla ukázala, jak různě byl využit motiv přestrojení a také jak se Marivauxova tvorba v průběhu času vyvíjela. Myslím, že se mi podařilo vyvrátit názor, že všechny jeho komedie jsou si až přehnaně podobné. Jsou sice založeny na obdobném principu, ale zápletky každé komedie je v něčem jedinečná. Za další přínosy považuji charakteristiku ženských hrdinek či postav sluhů.

Dalším cílem práce by mohla být charakteristika mužských postav v Marivauxových komediích. Práce by mohla být rozšířena o porovnání s jinými dramatiky, s „Marivauxovými předchůdci a nástupci“, kteří ve svých hrách používali motiv přestrojení. Tento postup by nám nabídl jiný pohled na tento typ dramatického díla.

10 Résumé

Pierre Carlet de Chamblain de Marivaux est né à Paris le 4 février 1688. En 1698 la famille de Carlet s'est installée à Riom, en Auvergne, où son père Nicolas Carlet a été nommé contrôleur-contre-garde, puis directeur de la Monnaie ; ensuite les Carlet ont déménagé à Limoges. Sa mère, Marie-Anne Bullet, était la sœur d'un architecte du roi, Pierre Bullet. En 1710, Marivaux a commencé des études de droit à Paris ; il les a abandonnées en 1713 et les a reprises plusieurs fois : il a obtenu sa licence de droit en 1721, mais il n'a jamais travaillé comme avocat. C'est à Paris où Marivaux s'est lié d'amitié avec le philosophe Fontenelle et le théoricien Houdar de La Motte, et par leur entremise, qu'il est devenu un des familiers du salon littéraire de la marquise de Lambert. Marivaux, âgé de 29 ans, s'est marié avec une jeune fille de Sens, Colombe Bologne. Après six ans d'union, Madame de Marivaux est morte et Marivaux est resté seul avec une fille en bas âge. Il ne s'est jamais remarié, il a terminé ses jours avec Angélique-Gabrielle Anquetin de la Chapelle Saint-Jean. Marivaux est mort le 12 février 1763.

Son premier texte littéraire était une comédie d'intrigue en un acte et en vers *Le Père prudent et équitable* ; puis il a écrit plusieurs romans : *Pharsamon ou les Folies romanesques* ou *le Don Quichotte moderne*, *Les Aventures de **** ou *les Effets surprenants de la Sympathie*, *La Voiture embourbée* et *Le Télémaque travesti*. Marivaux, partisan des Modernes, a édité un roman parodique *L'Iliade travestie* s'inspirant de la traduction d'*Iliade* de Houdar de La Motte. Ces romans n'avaient pas connu un succès. Dans les années 1730, Marivaux a publié les romans *La Vie de Marianne* et *Le Paysan parvenu* qui sont les plus célèbres, même s'ils sont inachevés.

Marivaux n'était pas seulement un auteur dramatique et romancier, il était aussi journaliste. Il a coopéré, pour des raisons financières, avec la revue du *Mercur de France*, où il a régulièrement publié ses essais et ses réflexions. De même, il a rédigé ses propres périodiques : *Le Spectateur français*, *L'Indigent philosophe*, *Le Cabinet du philosophe*.

En tant qu'auteur dramatique, Marivaux a écrit au total trente-sept comédies et une tragédie. Les mises en scène de ses pièces se sont déroulées tantôt à la Comédie-Française, tantôt à la Comédie-Italienne. En général les pièces de Marivaux qui ont été représentées par les Comédiens-Italiens ont connu un plus grand succès que celle de la Comédie-Française. Le théâtre était le divertissement préféré de toutes les classes de la société du 18e siècle. A Paris, quatre groupes se sont partagées les faveurs du public : la Comédie-Française, l'Opéra, la Comédie-Italienne et le Théâtre de la Foire. Les Comédiens-Français se sont installés depuis

1687 au Jeu de Paume de l'Étoile, juste en face du *Café Procope*, célèbre café littéraire. Ils ont joué des tragédies classiques et des comédies en cinq actes. Depuis 1799, la Comédie-Française siège au Palais-Royal. En 1716, l'un des premiers actes du Régent, le duc d'Orléans, fut de rappeler les Comédiens-Italiens ; ils ont été chassés par Louis XIV en 1697, à la suite de la représentation de *La Fausse Prude* que Madame de Maintenon avait jugée dirigée contre sa personne. Les Comédiens-Italiens se sont installés à l'Hôtel de Bourgogne et ils ont obtenu un très grand succès auprès du public en raison de leur jeu naturel contrastant avec celui des Comédiens-Français.

La seule tragédie de Marivaux, *Annibal*, fut un échec en 1718 ; c'est pourquoi Marivaux n'a ensuite écrit que des comédies. L'amour est un thème central du théâtre de Marivaux. Ainsi le mot apparaît-il dans de nombreux titres de ses comédies : *Arlequin poli par l'amour*, *la Surprise de l'amour*, *La Seconde surprise de l'amour*, *Le Jeu de l'amour et du hasard*, *Le Triomphe de l'amour*. Marivaux s'est concentré surtout sur des moments qui précèdent ou accompagnent la naissance de l'amour. Le sujet principal de mon mémoire de licence est le motif du déguisement dans les comédies de Marivaux. Les comédies d'amour analysées sont *Le Père prudent et équitable*, *La Double inconstance*, *La Fausse suivante*, *Le Jeu de l'amour et du hasard*, *L'Épreuve*, *La Femme fidèle* ; l'utilisation différente du motif est montrée dans une comédie à idées *L'Ile des esclaves*.

Le valet Crispin dans *Le Père prudent et équitable ou Crispin l'heureux fourbe* se déguise pour chasser les divers prétendants de Philine ; et enfin son projet réussit. *La Double inconstance* est une comédie où le prince travesti cache son identité à Silvia, qu'il a enlevé. La Parisienne déguisée en chevalier dans *La Fausse suivante ou Le fourbe puni* met à l'épreuve Lélío qu'elle devrait épouser. Dans la comédie la plus connue de Marivaux, *Le Jeu de l'amour et du hasard*, Silvia observe, sous le déguisement de sa suivante Lisette, le jeune homme Dorante à qui son père la destine ; mais Dorante a la même idée. Le personnage principal de *L'Épreuve*, Lucidor, examine par l'intermédiaire de son valet travesti l'amour d'une jeune fille. Dans la comédie *La Femme fidèle* le marquis, rentrant après dix ans de captivité, veut à l'aide de son déguisement savoir si la marquise l'aime encore.

Le nom de Marivaux a donné naissance au verbe « marivauder » ; au 18e siècle ce verbe voulait dire « dissenter sans fin sur de menus problèmes » mais aujourd'hui il signifie « tenir, échanger des propos d'une galanterie délicate et recherchée ». Le mot « marivaudage » désigne alors le style de dialogue chez Marivaux, le dialogue qui n'est

jamais transparent ou univoque. Cette langue métaphorique amoureuse décrit la trajectoire d'un sentiment de la surprise de l'amour jusqu'aux aveux amoureux finaux.

11 Seznam použité literatury

Primární literatura:

MARIVAUX. *Théâtre complet*. Paříž: Seuil, 1989.

Sekundární literatura:

BOUTY, Michel. *Les Fausses confidences*. Évreux: Hérissé, 2009.

DUBECH, Lucien. *Histoire générale illustrée du théâtre*, 4. svazek. Paříž: Librairie de France, 1932.

FERRO, Marc. *Dějiny Francie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009.

GAZAGNE, Paul. *Marivaux*. Paříž: Seuil, 1954.

GUINOISEAU, Stéphane. *Marivaux – La Double inconstance*. Garnier Frères, 1980.

ROY, Claude. *Lire Marivaux*. Paříž: Seuil, 1947.

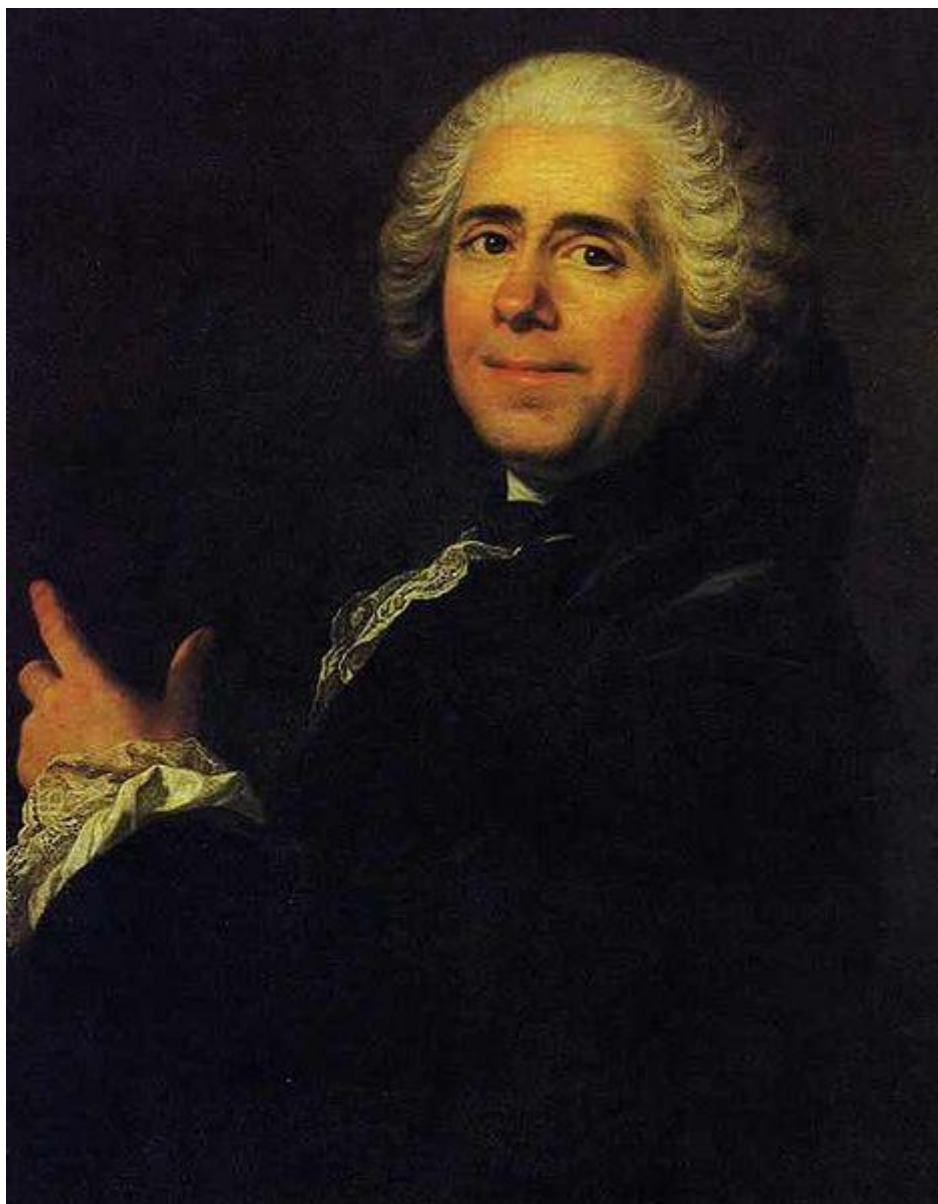
THAMIN, Dominique. *Le Jeu de l'amour et du hasard*. Évreux: Hérissé, 2010.

12 Seznam obrázků

Obrázek 1 Marivauxův portrét.....	50
Obrázek 2 Dvojí nestálost.....	51
Obrázek 3 Falešná společnice.....	52
Obrázek 4 Hra lásky a náhody.....	53
Obrázek 5 Zkouška	54
Obrázek 6 Ostrov otroků.....	55

13 Přílohy

Obrázek 1 Marivauxův portrét

Zdroj: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Marivaux.jpeg>

Obrázek 2 Dvojitá nestálost

Zdroj: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:La_double_inconstance_title.jpg

Obrázek 3 Falešná společnost

LA FAUSSE
SUIVANTE,

OU

LE FOURBE PUNY
COMEDIE

EN TROIS ACTES.

*Représentée pour la premiere fois,
par les Comédiens Italiens ordi-
naires du Roy, le Samedi 8.
Juillet 1724.*

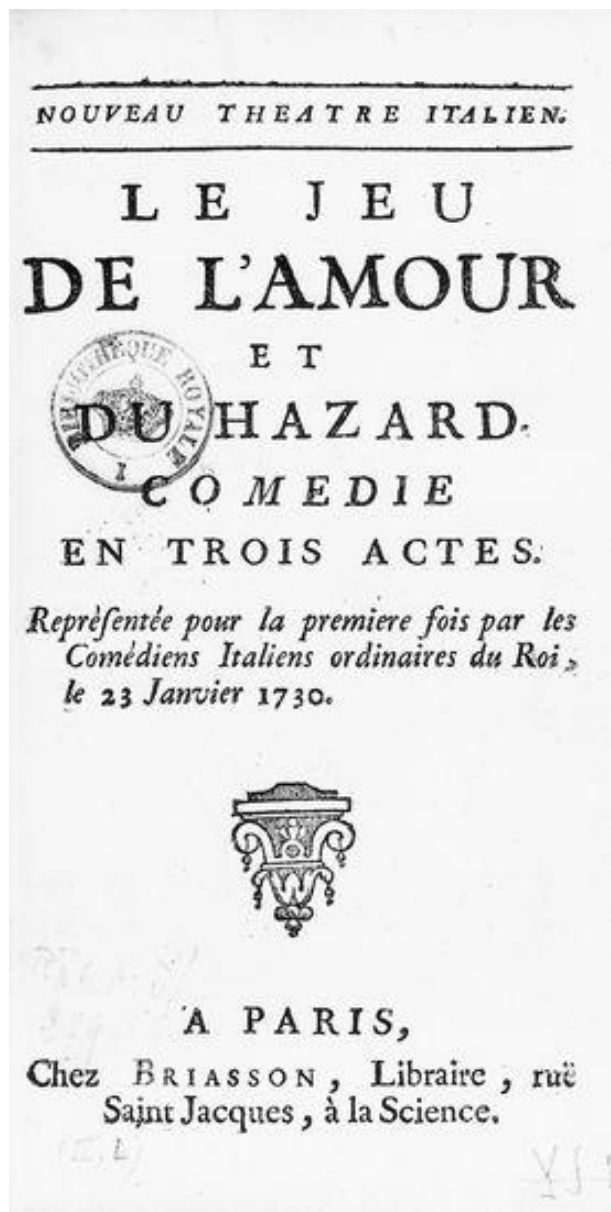
A PARIS;
Chez BRIASSON, rue saint Jacques;
à la Science.

M. D C C X X I X.

Avec Approbation & Privilege du Roy.

Zdroj: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:FausseSuivante.jpg>

Obrázek 4 Hra lásky a náhody

Zdroj: http://www.larousse.fr/encyclopedie/image/Laroussefr_-_Article/1312690

Obrázek 5 Zkouška

L'EPREUVE

COMEDIE,

*Par M. D***,*

Représentée pour la première fois par
les Comédiens Italiens le 19.
Novembre 1740.

Le prix est de 24. sols.

A PARIS,

Chez F. G. MERIGOT, Quay des
Augustins, à la descente du Pont
S. Michel à S. Louis.

M. DCC. XL.

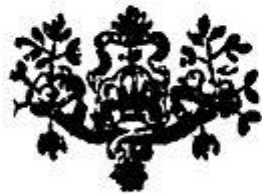
AVEC APPROBATION ET PRIVILEGE DU ROI.

Zdroj: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:MarivauxEpreuve.jpg>

Obrázek 6 Ostrov otroků

L' I S L E
DES ESCLAVES,
C O M É D I E
en un Acte,

REPRESENTÉE POUR LA PREMIERE
fois par les Comédiens Italiens du Roy,
le Lundy 5. Mars 1725.

A P A R I S,
Chez { NOEL PISSOT, Quay des Augustins, à la
descente du Pont-neuf, à la Croix d'or.
PIERRE DELORMEL, rue du Foin,
à Sainte Gèneviève.
FRANÇOIS FLAHAUT, Quay des Augustins,
au coin de la rue Pavée, au Roy de Portugal.

M. D C C. X X V.

Avec Approbation, & Privilege du Roy.

Zdroj: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:MarivauxSlaveIsland.jpg>